Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

(«СВЕТ») ОРГАН ЧЕЧЕНО-ИНГУШСКОГО ОБКОМА КПСС, ВЕРХОВНОГО СОВЕТА И СОВЕТА МИНИСТРОВ ЧЕЧЕНО-ИНГУШСКОЙ АССР

Газет арадуьл 1923 шера дене • ШИНАРА, 8 июнь, 1976 шу. • № 70 (5297). • Мах 2 кап.

КПСС XXV СЪЕЗДА РЕШЕНЕШ КХОАЧАШЪЕШ

КЕРДАЧА СЕЗОНА — ЛЕРТТIА КИЙЧО

ИттлагIча пятилетка хьалхарча шера план ханал хьалха кхоачашъяра, КПСС XXV съезда решенеш йизза чакхъяхара доккхий социалистически декхараш тIаийцад Нохч-ГIалгIайчен промышленноста къахьегамхоша. ИттлагIа пятилетка производства эффективностеи балха дикален пятилетка хилар дика кхетаду цар. Цудухьа тIагIертта къовсам лоаттабу цар промышленноста къахьегамхоша арахеца продукци дикагIа, дукхагIа, дIадодар кIезигагIа долаш хилийтара, производства эффективности балха дикали лакхъяра. Уж декхараш дизза кхоачашдара боккха бехктокхам тIалатт Нохч-ГIалгIай «Консервплодоовощ» яхача производственни аграрно-промышленно-торгови объединене предприятей болхлошта. Баьцадаараши соми кхебареи кийчбареи иттлагIча пятилетка задани дийъ шера кхоачашъяра даьккъе шерра социалистически яхь йоаржаяра тIахьийхаб цар баьцадаараши соми кхебеш бола Нохч-ГIалгIайчен беррига къахьегамхой.

Дика хьувкъаш латт республикерча юрта боахамашка баьцадаараши соми. Ханнахьеи ца дойташи уж чакхдахара кийчо еш я консервни предприятей коллективаш. Кулгашца деча халача балхашта механизаци автоматизации еш, производствана юкъекхувл керда конструкции дикагIйола технологи. Укх деношка консервни предприятешка чакхъяха йолаергъя сийна горох, гуржий боалаш, клубника, кхыйола бедал. Баьцадаараши, соми цхьаккха килограмм ца талхийташ, ханнахьа чакхдахара, ара мел хеца продукци дикеи тIехдикеи мара ца хилийтара еррига шоай торонаш оарцагIъяьхай консервщикаша.

ИттлагIча пятилетка хьалхарча шера республикерча консервни предприятей къахьегамхошта хьалхашка латтараш доккхийи бехктокхамеи декхараш да. Укх шера цар чакхдаха деза 70 эзар тони баьцадаараш, 14730 тони сом. Шера кийчъе еза 114,3 миллион условни банка консерваш, томат, сом, кхыйола продукци.

Шоашта хьалхашка латта декхараш бехктокхаме хилар дика кхета а деш хьа-хьа баьнна соми баьцадаараши ханнахьеи ца дойташи чакхдахара лерттIа кийчо яьй «Консервплодоовощ» яхача производственни аграрно-промышленно-торгови объединене предприятеша. Продукци дукхагIа хилийтара дукха кердадараш производствана юкъедоаладаьд. Цхьа-шин кIира доаллашехьа биззача низаца шоай болх дIаболабе мара ца безаш тIеххьара ремонтни балхаш чакхдоахаш, керда техника дIаоттаеш, тишъеннача оборудованена метта кердаяр дIаоттаеш ба консервщикаш. Кердача сезона кийчо яь йоалаш латт Самашкински консервни завода коллектив. Соахкарчул дукха дукхагIа продукци арахецара дукха балхаш даьд цо. Сахьата 4 тони сийна горох чакхйоаккхаргйола керда лини оттаяьй, хьалха хиннача къаьнача лине сахьата чакхйоаккхаш хиннар цхьа тонни ах тонни мара йоацача. Из бахьан долаш шера арахеца продукци цаI-ах миллион условни банка дукхагIа хургъя. Иштта завода сомий цехе дIаоттаяь йоалаш латт Iажех сок яккхара йола керда пресс.

Кердача сезона иштта дика кийчо яь йоалаш латт Грозненски, Ассински, Октябрьски консервни заводий коллективаш.

Биззача низаца консервни предприятей коллективаша кердача сезонагIа болх дIаболабе беза ха хьатIаотта гаьна яц. ХIара балха сахьатах пайда а эцаш кердача сезона лерттIа кийчо яр хIара предприяте коллектива сийлен декхар да. Консервни заводий кулгалхоша, партийнии профсоюзнии организацеша цу гIулакха оарцагIъяха еза еррига материальнии къахьегамеи ресурсаш. Хьадена баьцадаараши соми сиха хьачу а ийца талхийташ чакхдахара мел эша болхлой кийчбаь хила беза. Ховш ма-хиллара, предприяте хьаккхьча баьцадаараши соми чакх ца боаккхаш кIезига лаьтта а латташ хилча талх. Из гIулакх ца нийсдалийтара боаггIача тайпара болх байта беза хIара цехага, оборудованега, берригача болхлошка. Цо вIаштIехьдовлийтаргда арахеца продукци дукхагIа а дикагIа а хилийта.

Боахамашеи консервни предприятешеи шоайла дага а баьнна оттаяьча графикагIа хьаккхуьа баьцадаараши соми хьачу ца эцаш юха кхухьийтилга цIендаь дIадаккха деза. Цу даьккъе тIалатта бехктокхам дIабовзийта беза хIара цеха, участка, смена, коллективана, берригача болхлошта. Кийчъеча продукцена юкъе цхьаккха тайпа брак ца нийсъялийтара тIагIертта къовсам лоаттабе декхарийла ба беррига болхлой, специалисташ. Из дуккхача даьккъе тийша да кердача сезона консервни предприятеш ханнахьеи дикеи кийчъярах, ханвахьа бедал хьачуэцарах, эшаргбола болхлой кийчбар кхетамца вIаштIехьдаккхарах. Цу гIулакха йоаггIаш йола йоакхо яр хIара предприяте кулгалхой, общественни организацей сийлен декхар да.

Консервни предприятей коллективаша дIадахача шерашка баьча балха опыто къаьгга хьахьокх кхоачамболлаш транспорт ца хилар цар балха тIа чIоагIа Iаткъилга. Цудухьа соми баьцадаараши оттаяьча графикагIа консервни заводашка дIакхахьара транспорт кийча хилийта а из Iалашъе а декхарийла я транспортни организацеш.

ИттлагIча пятилетка хьалхарча шера консервщикашта хьалхашка латтараш бехктокхаме декхараш да. Уж хIанзехьа дIадовзийта деза берригача болхлошта. Шерра социалистически яхь йоаржаелга, хьалха латтарий опыт шерра дIа-юха йовзийтилга лерттIа вIаштIехьдаккха декхарийла я профсоюзни организацеш. Баьцадаараши соми ханнахьа хьачу а эцаш ца талхийташ чакхбаккхар хIара консервни предприяте сийлен декхар да.

КХАЙКАРАЛ ХЬАЛЛАЬЦАД

«ХIара кхайна — дикала Знак» яхача девизагIа болх бе вай республикера беррига лаьтта леладераш тIахьехаш Шелковской района «Красный пахарь» колхозерча Н. Ерохина кулгалдеча мехотряда членаша даь кхайкарал даггара къоабалдаь хьаллаьца къахьегаш ба Надтеречни района «Верхненаурский» винсовхоза кхаш леладераш. ХIанз совхоза кхашка балхаш дераша тIагIертта къовсам лоаттабу гурахьа дийнача ялатий хьувкъам дика хилийтара тIехь, доакъар дукхагIа даккхар дуxьа. Цу культурашта хIанз хий детташ пхиъ установка я. 274 гектара тIа дIайийнача дуккхача шерашка хулача баьцашта шозлагIа хий тохаш ба укхаза. Хий тохача къаьстта дика къахьег механизатораша Махтиев Iийсас, Дударов Дамада, кхычар.

Х. ЖАПАРОВ.

ЯЛАТ СИХХА ЧУЭЦАРА

ИттлагIча пятилетка хьалхарча шера кхебаь хьувкъам чуба шоай агрегаташ кастта арайоахаргъя республика колхозийи совхозийи механизатораша.

Из болх ший ханнахьа чакхбаккхара тIатеIIа кийчо еш ба кIанз механизатораш.

ЦхьоалагIа июнь тIакхоачаш 1044 комбайн тоаяь яьккхай цар, план 79 процент кхоачаш а еш. БелгалдаккхагIа соахка пхе бетта тоаяь комбайнаш 941 мара ца хиннилга.

Къаьстта дика вIаштIехьбаьккхаб комбайнаш, кхыйола машинаш тоаяра болх Сунженски районе. Колхозашкеи совхозашкеи йолча 148 комбайнех 141 тоаяь яьккхай цига хIанзле. Ачхой-Мартановски районе 63-ех 56 комбайн тоаяьй, хIаьта Наурски районе 102-ех — 90 комбайн. Дика хьокхамаш гойташ болх бу комбайнаш тоаеш боахкача Урус-Мартановски, Шалински, Шелковской районий механизатораша а. Цунца цхьана, ялат чуэцаш йола техника тоаяра балхаш хIанз а тоъамболлаш сиха дац Грозненски, Гудермесски, Надтеречни, Назрановски районашка. Иштта, Грозненски районе 248 комбайнех 192 мара тоаяьяц 1 июнь тIакхоачаш.

Комбайнел совгIа хьувкъам чуэцара жаткаш, силоса, хIаьта ялата хьажкIаш чуэцаш йола комбайнаш, кхыйола юрта боахама техника тоаеш, кийчъеш ба республика механизатораш. Из еррига техника ший ханнахьа тоаяра беррига шоай теркам тIабахийта беза цар.

Укх шера 1 июнь тIакхоачаш ялат чуэца комбайнаш тоаярах йола СВОДКА

(план проценташца)

Ачхой-Мартановски	89
Веденски	80
Грозненски	77
Гудермесски	67
Малгобекски	78
Надтеречни	58
Назрановски	78
Наурски	88
Ножай - Юртовски	77
Советски	67
Сунженски	95
Урус-Мартановски	86
Шалински	84
Шелковской	82
Республике гIолла	79

ТЕХНИКА КИЙЧА Я

Гаргга кхаьчай ялат чуэца доладала деза ха. Цу гIулакха дика кийчъеннай Грозненски районера «Горячеисточненский» племсовхоз. Совхозерча 32 комбайнах 26 комбайн 4 июне кхашка арайла мара ца езаш кийча я. Вож юхейиса комбайнаш а дукха хIама ца эшшаш кийча я. ХIаьта ЖВН-6 яхеи ЖБА-3,5 яха горох хьокхеи жаткаш дика ремонт яь латташ я.

—Ка бола ялат чуэцара мел эша техника кийча хургья тха совхозе иттлагIа июнь хьатIакхачалехьа, — йоах совхоза мастерске заведующе Поддубный Генадий Григорьевича.

Графикал хьалха къаьстта дика комбайнаш кийчъярца белгалбаьнна ба механизатораш, комбайнераш Салов Алексей Георгиевич, Левин Вячеслав Петрович, Назарова Тамара, Дудуржаева Камета, Левина Галина Ивановна, кхыбараш.

Укх деношка хьакха йолае лерхI совхоза механизатораша сийна горохи, мукхи. Цхьабакъда совхозерча комбайнех ворхI агрегат я хIанз а тIехьа механизатораш боацаш. Сихха оарцагIа а баьнна совхоза кулгалхой цу гIулакхага ца хьоже ялат чуэца доладелча чIоагIа Iаткъаргда из балха.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

В. И. Ленина цIерагIча Грозненски мехкдаьтта чакхдоахача заводе практикагIа ба Грозверча мехкдаьтта техникумера студенткаш. Шоай хургйола професси чIоагIа езаеннай царна ТIа-тIа кIоаргагIа йовза гIерт массе а тайпа технологически процессаш. Царна эшаш дола новкъостал деш, шоай опыт дIалуш ба мехкдаьтта чакхдоахараш.

СУРТА ТIА: (аьрдехьара аьттехьа) практиканткаш О. Алексеева, Р. Кутбудинова, Н. Глебова, Л. Зотова, И. Дружина, З. Шарафутдинова.

В. ЮНЦЕВИЧА сурт.

ТIЕХХОАЧАШЪЯЬЙ ПЛАН

ИттлагIча пятилетка хьалхарча шера тIаийца социалистически декхараш ханал хьалха кхоачашдеш хьайоагIа «Грозэнергоремонт» ремонтно - наладочни предприяте коллектив. Укх шера дIабахача пхе бетта план деррига технико - экономически хьокхамех 30 май кхоачашъе вIаштIехьдаьлар цун. Балха тIехдикен дикен мах беш дIанийцар укх шера вай республикеи Дагестанеи предприятей заказах капитальни ремонт яь 3 котлоагрегат, иштта 4 турбогенератори гидротурбинеи.

ДIахо сиха а дика а чакхдаха дезаш да теплоэнергетически оборудованена ремонт яра балхаш. Материалашта дикка кхом а беш оборудованена ремонт яра ха 15 процент лоацъе лаьрхIад цу предприяте еррига бригадашка, участкашка, балхаш деча хьалхе лелаераша.

Ерригача предприяте коллективо де а доагIаш сий деш ба бригадай кулгалхой А. Цатуров, В. Нехаев, Н. Джабкаев, Н. Новоятлов, иштта слесарь Д. Губаев, сварщикаш В. Хорошилова, С. Исмаилгиреев, аьшкапхьар Н. Калашников, кхыбараш.

Х. СУРУДЖАНЦ.

ДОТТАГIИЙ ВIАШАГIКХЕТАР

Къаьгга малх а хьежаш хоза ди доалаш латтар Октябрьски Революце орден лелаеча «Красный молот» завода наIарашка хоза кийчъяь автобус сецача Iуйрийна. Автобуса корашта вIатIалотадаь доакх тайп-тайпара бесаш дола техника кердаларех дувца плакаташ. Цун оагIоний дIоахалла яздаь да «Моаршал да города Гроане новаторашка!» яха дешаш.

Цу дийнахьа Грозне машиннашъераш болча хьоашалгIа баьхкабар Азербайджана новаторий Совета викалаш. Город Бакурча рационализатораштеи изобретателаштеи карагIдаьнна Iилма-технически кердадараш гойтара хьаьшашта хьакъоастаяьяр механически цеха ЦIе уголок. Доккхача истола тIа дIаоттаяьяр вежарашха йолча республикерча новаторашта хьаяь болх беш йола тайп-тайпара 60 экспонат.

Хьаьшашца вIашагIкхета баьхкар завода толашагIбола болхлой, новатораш, мастераш, технологаш, кхыбола специалисташ. Азербайджана новаторий Совета пропаганда отдела заведующе Р. О. Мустафаева дийцар царна шоай балхах лаьцна.

1960-ча шера вIашагIъеллай из Совет. Цу хана цуна юкъевоагIаш 42 саг мара вацар. Массехк шу даьлча цига хьайир новаторашта карагIдаьнначараш пропаганда ярал совгIа, царех дикагIлараш производствана юкъехьахьар ший керттера декхар лерхIаш йола техника кабинет. Творчески уйлеи хьинари долча цу наьха мугIараш дикка шерделар. Техника кабинета ларда тIа хьахилар «Новатор» яха конструкторско-технологически организаци. Из организаци ший йоккха производственни база — тайп-тайпарча оборудоване 120 единица йолча цехех, мастерскехи лабораторехи латташ я.

ТолашагIйола опыт йоаржаяра цига вIашагI а елла болх беш я республика рационализаторештеи изобретателаштеи карагIдаьнначарех дувцаш йола массаза а болх беш йола выставка. ХIаьта пайданеча вIашагIкхетарий моттиг а хинна дIаэттай «Поиск» яха новаторий Совета клуб. Укхаза новаторий дувца йиш я кердадарех, шо-шоай планех, технически Iилма-популярнии фильмашка хьажа торо я.

Пропагандистски болх шоай республике баь ца Iеш цун доазонел арахьа а бу новаторий Совето. Бакинцашта карагIдаьннача техника кердадарех шерра пайда ийбу «Фрезер» яха Московски, Воскова цIерагIа Сестрорецки, Кирова цIерагIа Тбилисски инструментальни яраш санна йолча йоккхача заводашка, кхыйолча предприятешка.

Азербайджана новаторий айхха дола творчески бувзамаш тоссаденнад мехка цхьа бIаь совгIа йолча предприятешца. «Новатор» яхача конструкторско - технологически организаце творчески бувзамий географи доттагIала географи ч.

Рационализатораштеи изобретателаштеи карагIдаьннача гIулакхашта пропаганда дикагIа яра «Новаторе» болх беш я ший кинокомплекс. Цо кийчдаьд ВДНХ медалаш еша дола фильмаш а юкъедолаш цхьа иттех кинофильм. Цул совгIа экспонаташи чертежаши дара заказаш а дIаийду цо.

Тха заводе цар хьокха енача экспонатех къаьстта теркам тIаозаш массехк чоалханеча приборий яраш яр. Царга хьажа, хаттараш де торо хилар тха.

Цу тайпара дола творчески вIашагIкхетараш болх нийса гIа вIаштIехьбаккхара пайдана хинна ца Iеш хиланза даргдоацаш а да. Болхлочун, специалиста Iилма-практически знаней боарам лакхбу цар. Цудухьа хьаьшашта дег тIара баркал яхаш ба красномолотовцаш.

В. ЛОБАНОВ, «Красный молот» завода БРИЗ-а начальник.

СУРТА ТIА: технически кердадарех дувцаш ва Азербайджански ССР заслуженни рационализатор А. А. Мусаев.

А. ПАРХОМЕНКО сурт.

КПСС ЦЕНТРАЛЬНИ КОМИТЕТЕ

КПСС Центральни Комитето тIаийцаб «Парте Тюменски обкомо областерча хишка промыслови чкъаьрий дебадараи царех дикагIа пайда эцараи чкъаьрий боахама производственни коллективаш, Iилмахой, специалисташ оарцагIбоахаш беча организаторски балха хьакъехьара» соцам.

КПСС ЦК соцам тIа белгалдаьккхад моттигерча хишка промыслови чкъаьрий дебадара, уж лувцара, чкъаьрий продукцеца баха нах Iалашбелга тоадара чкъаьрий промышленноста предприятей коллективаш, чкъаьрий леладу колхозаш, Iилмахой, специалисташ оарцагIбоахаш парте Тюменски обкомо боккха организаторски болх беш хилар.

Областе вIашагIдехкад интенсивни тайпара товарни Iамарч леладу боахамаш, чкъаьрий леладу цига эргаьккха тоаьча технологегIа Iамашкара естественни доакъар а дуадеш. ИйслагIча пятилетка шерашка областа предприятеша чкъаьрий лувцилга 1,7-зза лакхдаьд, дикка дукхагIа арахийцай кхачана лаьрхIа йола чкъаьран продукции консерваш, лакхъеннай къахьегама овсарле, хьабоала пайда. Юкъера лаьрхIача хин фонда хIара гектара тIара чкъаьрий продуктивность 10-зза лакхъеннай, рыбхозашка керда технологи балха юкъейоалаяьчул тIехьагIа Iамарч дукхагIа хиннадеца.

Парте Тюменски областной комитета инициативагIа, КПСС XXV съездо иттлагIча пятилетка белгалдаьча декхарашка хьежжа, областо чкъаьрий боахам дIахо сихха дегIабоалабара йола мероприятеш оттаяьй.

КПСС ЦК лерхI чурча хих, къаьстта мехка Iамарчий йоккхача фондах чкъаьрий дебаран лувцаран кхы а сихагIа пайда эцилга чкъаьрий дукхагIа дахаран баха нах чкъаьрашцеи чкъаьрий продукцецеи кхы а дикагIа Iалашбараи йола лоархIаме кхоачам.

КПСС ЦК-ас могаьй ийслагIча пятилеткагIа чкъаьран продукци дукхагIа яккхара чурча Iамех кхы а биззагIа пайда эцара мероприятеш кхоачашъеш Тюменски областной партийни организаце баьча балха опыти 1980 шера 500—550 эзар центнерга кхоачаш, е 1975 шерарчул 1,6—1,7-зза дукхагIа чкъаьрий лувцара парте обкомо белгалдаь гIулакхаши.

Мехка чкъаьрий боахамий районаш йолча союзни республикай Компартей ЦК-шта, парте краевойи областнойи комитеташта, союзни республикай Министрий Советашта могадаьд Тюменски областа партийни организаце опытага хьежжа долаш долча естественни хишка чкъаьрий продуктивность лакхъяра бе боагIаш бола болх белга.

КПСС ЦК соцам тIа оттадаьда моттигерча Iамашка промыслови чкъаьрий дукхагIа дебадараи лувцараи йола Тюменски областа чкъаьрий боахама предприятей балха опыт Iомаяра мехка чкъаьрий боахамаш долча районашкарча партийни советски болхлой, чкъаьрий промышленноста кулгалхой, Iилман болхлой, специалистий Еррисоюзни семинар Тюменски областе елга.

Центральни, республикански газетий редакцешта, СССР Министрий Советерча телевиденеи радиовещанеи Паччахьалкхен Комитета тIадиллад мехка чурча хишка чкъаьрий дебаделга дIахо сихдара даьккъе коллективашта, новаторашта-рыбоводашта, Iилмахошта, специалисташта карагIдувлараш дувцаш йола материалаш каст-каста кепаеттилга.

НОВ. Б. И. ШАОВНА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ТРАНСПОРТА ЗАСЛУЖЕННИ БОЛХЛО ЯХА СИЙЛЕН ЦIИ ЯЛАРАХ ДОЛА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА УКАЗ

Республика автомобильни транспорт дегIайоалаеча доккхий гIулакхаш карагIдувларах Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика транспорта заслуженни болхло яха сийлен цIи лойла нов. Шаов Бейбулат Ильясовича —«Грознефть» объединене технологически транспорта управлене начальника.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.
Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Н. ПРАВЕНЬКИЙ.
г. Грозный, 4 июнь 1976 ш.

НОВКЪОСТАШТА Н. П. ЖИРНОВНА, Д. И. ОМАЕВНА, М. М. ЦИЦКИЕВНА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЗАСЛУЖЕННИ АРТИСТ ЯХА СИЙЛЕН ЦIИ ЯЛАРАХ ДОЛА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА УКАЗ

Театральни искусство дегIайоалаяра даьккъе доккхий гIулакхаш карагIдувлар, дика сценически образаш хьаяр, доккхий творчески толамаш дахар бахьан долаш Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика заслуженни артист яха сийлен цIи лойла:

Жирнов Николай Павловича — М. Ю. Лермонтова цIерагIча республикански драма театра актера.

Омаев Дагун Ибрагимовича — Х. Нурадилова цIерагIча Нохч-ГIалгIай драматически театра актера.

Цицкиев Мухтара Мухьмада — Х. Нурадилова цIерагIча Нохч-ГIалгIай драматически театра актера.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.
Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Н. ПРАВЕНЬКИЙ.
г. Грозный, 4 июнь 1976 ш.

НОВ. И. Ф. ГОЛИКОВАНА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР КУЛЬТУРА ЗАСЛУЖЕННИ БОЛХЛО ЯХА СИЙЛЕН ЦIИ ЯЛАРАХ ДОЛА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА УКАЗ

Библиотечни гIулакх дегIадоаладеча карагIдаьнна доккхий гIулакхаш, къахьегамхошта коммунистически кхетам луча беркате болх бар бахьан долаш Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика культура заслуженни болхло яха сийлен цIи лойла нов. **Голикова** Инна Федоровнана — А. П. Чехова цIерагIча республикански библиотека директора.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.
Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Н. ПРАВЕНЬКИЙ.
г. Грозный, 4 июнь 1976 ш.

НОВ. М. М. СОЛЦАЕВНА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ИСКУССТВА ЗАСЛУЖЕННИ ДЕЯТЕЛЬ ЯХА СИЙЛЕН ЦIИ ЯЛАРАХ ДОЛА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА УКАЗ

Театральни искусство дегIайоалаяра даьккъе доккхий гIулакхаш карагIдувлар, дика сценически произведенеш хьаяр, доккхий творчески толамаш дахар бахьан долаш Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика искусства заслуженни деятель яха сийлен цIи лойла нов. **Солцаев** Мималт Мусаевича — Нурадилов Ханпаший цIерагIча Нохч-ГIалгIай драматически театра керттерча режиссера.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.
Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Н. ПРАВЕНЬКИЙ.
г. Грозный, 4 июнь 1976 ш.

ЛЕКТОРИЙ СЕМИНАР

КПСС Нохч-ГIалгIай обкома политически дешара ЦIагIа хилар лекторий-экономистий, международникий, политинформаторий экономически дешашта йолча группай кулгалхой, лакхерчеи юкъерча специальнии дешара заведеней общественни Iилмай хьехархой республикански семинар.

Семинаре хиннарашта лекцеш йийшаэ «КПСС XXV съездо дийца советски экономика дегIаяра актуальни дешаш» яхача темах — М. В. Ломоносова цIерагIча Московски паччахьалкхен университета политически экономе кафедра профессора, экономически Iилмай доктора, РСФСР Iилма заслуженни деятела, РСФСР «Знание» яхача общества правлене лектора М. П. Осадькос, «КПСС XXV съездо СССР дуненен халкъашта юкъерча хьалахи КПСС арахьарча политикахи дийцар» яхача темах — Мориса Тореза цIерагIча Московски паччахьалкхен кхыча мехкашкарча меттий института политически экономе кафедра доцента, экономически Iилмай кандидата, РСФСР «Знание» яхача общества правлене лектора В. И. Литвиненкос. «ИттлагIча пятилетка СССР экономика дегIайоалаяра башхалонаши КПСС экономически стратегии» яхаш яр М. Д. Миллионщикова цIерагIча Грозненски мехкдаьтта института политически экономе кафедра заведующе, доцента С. П. Варламова йийша лекци.

Гулбеннараша тийннача дуккхача хаттарашта жоп делар лектораша.

ПАРТИЙНИ ВАХАР

БАЛХА ГОВЗАЛИ БЕХКТОКХАМИ ЛАКХБУ

КПСС XXV съезде «1976—1980 шерашк» халкъа боахам дегIабоалабара керттера лостамаш» яха доклад ше еш СССР Министрий Совета председатела нов. А. Н. Косыгина белгалдаьккхад: «Кердача пятилетке бахача наьха унахцIено лораеча керттерча декхарех цаI — наха деча медицински гIулакха дикал тоаелга, лорийн юкъерча медицински персонала къахьегам дикагIа вIаштIехьбоаккхилга, дарба деча учрежденей балха эффективность лакхъелга да», аьнна.

Тха 9-гIа горбольница керттерча даькъе «Красный молот» завода болхлой хьашташ кхоачашдеш я. Къахьегамхой унахцIено лораелга Iалашдеча эггара лоархIамеча декхарех лерхI больница партийни организаце хадданза лорийн медперсонален теоретически знанеши балха квалификации лакхъелга. Цудухьа партбюрос администраца цхьана даим шоай балха юкъмоттиге лоаттаду медицински кадраш балха тIа дIа-юха нийсъярей цар говзал лакхъярей дешаш.

Балха керттерча участкашка къахьегараш коммунисташ хиларал совгIа шоай балха декхар кIоаргга довзаш бола лораш ба. Больницерча 41 лорахи 101 юкъерча медицински болхлочохи бархI саг хьалхара категори йолаш ва, пхиъ—лакхера. ТIаккха отоларинголог Т. Ш. Эпендиеви горздравотдела керттера ревматолог Ш. А. Плиева медицински Iилмай кандидаташ ба. ХIаьта тха ялх лоро «СССР унахцIено лораяра отличникаш» яха цIераш лелаю.

Иштта, лакха квалификаци йола кадраш ецаре тха аьттув баргбацар юкхар говзал лакхъяра тIаберзабаь лелабу болх лерттIа вIаштIехьбаккха а, хIаьта цуига гIолла цар наха деш дола дарбаи гIулакх дIа-тIа тоаде а.

Лорий теоретически практически кийчо лакхъеча оаха пайда ийбу балха тайп-тайпарча формаехи методехи. Каст-каста чакхйоах лорийн медсестрайн конференцеш. Болх беш я медсестрай совет. ТолашагIйола опыт дIа-юха эцилга вIаштIехьдаьккхад. Цул совгIа, поликлиникашкеи отделенешкеи, промышленни предприятей цехашка, нах бахача эггара сагогагIа долча дешаех лаьца лекцеши беседаши ю, санбюллетенеш арахец, «Красный молот» завода радио гIолла къамаьлаш ду.

Парторганизаце иштта терко ю лорийн медсестрайн знанеш лакхъяра а. Цар медицински литература деший, уж шоай лоIамагIа кердалолчун духтIабала, из довза гIерташ бий хьеж.

Из деррига малагIча хьале да дика гучадоал лерттIа кийчо яь партийни собранеш чакхйоахаш хилча, цига коммунисташ хьинаре дакъа лоацаш хулга Iалашдича.

Иштта, укх тIеххьарча хана дарбац-профилактически санитарно-просветительскии болх тоабара тIадерзадаь тха коллективе укх тайпара дешаш дийцад: «Хан-ханнахьа еча профессиональни осмотрех», «Профилактически прививкех», «Лораша диспансеризаци елга вIаштIехьдаккхарах», «Поликлиникеи стационареи увттаду диагнозаш бе-башха хиларах», «Болхлоштеи бахача нахаи дарбаи гIулакх лоаттадара культура лакхъярах», кхыдараш.

Цу хIамо коммунисташ болча лорий бехктокхам дикка айбарал совгIа медперсонала балха хьинар а лакхдаьл, уж балха къайленаш йовзара тIа а берзабаьб.

Иштта, диспансеризаци яра деша хьакъехьа партбюрос халкъа тIахьожамь группаца цхьана лоархIаме болх чакхбаьккхар. Знанеш лакхъяр, балха толашагIйола методаш дIайовзийтар. Диспансерни группера унахой хан-ханнахьа тIабехара цар лазараш кIоаргагIа тахкари, документаци лерттIа вIаштIехьякккхийтар духьа участкови лораша семинарски занятеш чакхъяьхар. Цу гIулакхо царна новкъостал дир дарба дикагIа дараи цига эшаш бола нах дукхагIа чулацарач. Цудухьа укх тIеххьарча шин шера дега хулача лазарашта диагноз оттаеш цIаккха гIалат баьнабац тха участкови лораш. Дикка лохденнад поликлиникей стационареи увттаю диагнозаш эргаш хулга а.

Укх тIеххьарча хана къаьстта теркам гIаахийтаб партбюрос стационара болх кхы а лакхагIчь боврам тIа боаккхаш тоабара.

Кердачуи тIаккхуш а балхах дика ка йоалаш а лораш ба тха отоляриигологически отделене. Цунна керте латт лакхерча квалификаце лор А. В. Гусаков, ординатораш В. Т. Пошивайло, А. Г. Чернышева, Т. Ш. Эпендиев. Вай мехка столице, кхыча йоккхача городашка хиннача конференцешка дакъа лоацаш, Iилма-тохкама институташка говзал лакхъеш хиннаб уж. Цудухьа шоай новкъосташта ювца, Iомае шортта знанеш, опыт йолаш ба уж. Укхаза хан-ханнахьа чакхйоах отделене чура конференцеш. Алхха дIадахача шера тайп-тайпарча темаех лаьца лорийн медсестрайн 11 конференци яьй. Цул совгIа лерг, мераж, къамарган ерзаеча городерча лораша гIоина шиъ семинар чакхъяьккхай цу отделенерча лораша. Цу дерригнс шеко йоацаш, дикка айяьй болхлой говзал, цар хьинар.

Цу отделене массе тайпара лазар тахке мара саг Iовужаваш больнице. Цо йиш хулийт из боарамал совгIа ца уллийташ верзаваь ваккха.

ДIадахача шера терапевтически отделенена коммунистически къахьегама коллектив яха цIи еннай. Укхаза заведующи я Къахьегама Цlеча Байракха орден лелаю коммунист Писковская Нина Ивановна. Цу отделенерча 6 лорах укх тIеххьарча шин шера специализаце курсаш чакх ца йоахаш цхьаккха вац, шоай балха кийчо лакхъяьй цхьаболча медсестраша а. ХIаьта лор А. М. Алахвердиева г. Москве ординатура чакхъяьккха яргъя укх шера. Цар хьинаре дакъа лоац города а республика а масштабегIа чакхйоахача конференцешка, медперсонало дика караерзаяьй медицински техника. Нагахьа санна цар дарба деш бола унахой хьалха юкъера лаьрхIача больнице 30 ди доаккхаш хиннабале хIанз 22 дийнахьа бийрза а бийрзе цIабол.

Укх тIеххьарча пхе шера цу отделене дега лазараш долча наха оттаяь диагноз уж цигара кхыча централни базашка дIабигга техкача из харц хинна е хийца моттиг хинназц.

Цу отделене балха къаьстта тIахьожам лоаттабеш я партийни организации администрацин, къоначча лорашта юххьанцара специализаци яра база из хиларах тарра.

Лакхе вай белгалъяьхача шин отделене балхаца айхха дувзаденна да рентгенологически служба декхараш а. Цу балха оахоша зем баьккха дола пайдане дар, гIалаташ болхлошта шерра дIадовзийташ хиннаб лораш. Цу хьакъехьа коллективо тайп-тайпара конференцеш чакхъяьхай, города а республика а лорий вIашагIкхетарашка докладаш яьй.

Ер пятилетка дикала пятилетка хиларо тхогара—лорашкара дIадехараш а доккхагIа да. Тхо декхарийла да кхы а хьинарегIа, оасарегIа, кхетам болашагIа къахьегаргдолча советски наьха унахцIено лорае. ХIаьта из декхар дIахо йодача хана а толаме кхоачашдара лорийн гIулакх деча персонален знанеш, говзал лакхъеш, цар бехктокхам айбеш, общественни хьинар айдара кхы а чIоагIагIа йоакхо еш хургья партийни организаци.

С. ДОБРИЕВ,
9-ча горбольница партбюро секретарь.

ХIАРА БАЛХА ДЕННА — ДИКАЛА ЗНАК

НИЗ БОЛАШ ЙОАГIА ПРЕДПРИЯТИ

«ХIара балха денна — дикала Знак» яха СССР 50 шу дизара цIерагIча Грозненски химически комбината болхлой болам хьал а лаьца тIагIертта къахьег укх деношка Грознерча картонажни фабрика болхлоша. Предприяте болхлой традици я хинна дIаэттал хьалха латтача коллективашца нийсбалар. Iилмай техникаеи кердо карагIдаьнияр производствана юкъекхаьар. Цудухьа денгара денга низ болаш, чIоагIлуш, шерлуш латт предприяти. Производственни планаш кхоачашъярах кхоачамбаь Iац болхлой. ХIанз цар керттера теркам врахецача продукце дикал лакхъяра тIаберзабаь ба. Иштта я парте, паччахьалкхено, вай яразерча вахаро хьалхашка тетта девиз Предприяте тахапарча толамашта, гIулакхашта болхлоша лард еллар нийслагIча пятилетке. Кхаьи дийи шера шо-шоай пятилеткаш кхоачашйир 78 саго. Укх шера цхе бетта план 102 процент — иштта да фабрика коллектива къахьегама хьокхамаш.

Бригадашта юкъе лелаеча социалистически яхье хьалхлелаеш ялхазза ахчаи премеш тийнай Иванов Юрий Григорьевич керте латтача бригадан. 18 сагах латт бригада. Предприятш йиллача денз къахьегарех дукхагIбараша. Масала, 1964 шера денз укхаза къахьегаш ва пресса тIа болх беш вола резчик Дудаев Асланбех Дудаевич, 1957 шера денз къахьегаш хьайоагIа беговщица Селиверстова Луиза Ивановна, печатница Каширская Майя Тимофеевна, иштта кхыбараш. Цудухьа берригa вIашагIкхийтта болхлой цхьан декхаро кхотабаь, вIаши тIера болаш, дизза гIулакх, эздел доаллаш нах ба. — Кхыча тайпара хила йиш а ярий тха, — йоах бегаш беш бригадира Иванова, — «ДоттагIала» цIи ма-лелайой тха предприяте. Бакълув бригадир, кхыча тайпара хила йиш а яц. Наха юкъерча доттагIало дегIа кхувл, низ болийт вай хьамсарча Даьхен.

Бригада коллективана юкъе шерра баьржаб смежни профессеш караерзаяра болам. Цун хIара саг цхьаьца е шишша смежни говзал Iомаяь ва. Масала, беговщицей печатникен говзалаш караерзаяьй резчика Дудаева; швейя, переплетчика говзалаш караерзаяьй Каширскаяс; склейщика, беговщика говзал — Белякасьвас, иштта дIахо. Из бахьан коллективера саг пашогаш хилча е отпускагIа вахийтача цун метта дIаоттаве специалист воацаш йисац бригада. Цу гIулакхо дуккха аттача йоаккх производство а. Из бахьан лакхлу балха овсарле, продукце дикал а дукхал а.

ИттлагIа пятилетка производства эффективностеи дикалей пятилетка хилийта аьана парте кхайкадаь лозунг хьал а лоацаш шерра социалистически яхь йоаржаяьй коллективо предприяте производство низ кхы а чIоагIбара, продукцега дIалодар лохлара, балха овсарле лакхъяра, арахеца продукци вай вахаро дIа ма-дехха дика хилийтара. Цу гIулакхна эггара хьалхагIа лаьрхIад производство кердача низ болча оборудованеца кийчъе, цун база шеръе, болхлой квалификаци лакхъе. Халъяь йоалаш латт фабрика керда здани. Йоккха, сийрда хургья из. Цо торо лургья хIанз къаьст-къаьста болх беш йола фабрика цехаш вIашагIтоха. Коллектив кхотае, производствана лерттIа доалде, транспортага дIаухийташ дола ахча кIезигде, социалистически доалахьенна дикагIа бIарг тIалоаттабеи производства эффективность лакхъеи торо лургья цу гIулакхо. ХIаьта оборудовани цхьаяр хьаккхаьча а хьакхоачаш латташ а я.

Ши-шегIа хулаш дола хIама дац из Предприяте продукци тIехь-тIехьагIа дукхагIа эшаши хоатташи хиларца дувзаденна да. ХIанз вай республика хьашташ кхоачашдарал совгIа фабрикас шийн продукци лоаттаю вай мехкарча гкъаь базана. Предприяте галантерейни изделеш лоаттаю Дона тIа уллача Ростова, Нальчика, Махачкала, иштта дуккхача кхыча городашта. Цудухьа цун дикал лакха хилийтар, къонача предприяте сийлакха лоаттадар керттера шоай декхар лерхI болхлоша. Продукце дикал миштай хьожаш йола комисси вIашагIъеллай фабрике. ХIара бетта тIеххьарча ерача дийнахьа продукце дикалга, балха моттигашка хьожали чакхйоал директори, керттера инженери, парторганизаце секретари, иштта кхыбола специалисташи юкъебола комисси. Комиссе яьча итогех дикагIа йолча бригадана, сменана ахчаи премеи хьожаю ХIаьта шин бетта а иштта дIахо а дикал лакха хулийташ продукци арахийцача, къахьегама овсарле, производственни дисциплина лакхъяьча коллективаа уж премеш шозза-алсамйоах Иштта я фабрика парторганизацеи профсоюза комитетои вIаштIехьяьха къахьегамхой хоастабара стимулаш.

Укх шера фабрика болхлоша шоашта хьалхашка оттадаьд укх тайпара декхараш: иттлагIча пятилетка хьалхарча шера план 29 декабре кхоачаш а еш планал совгIа ворхI эзар сома маьха продукци маьхалъяккха, бедали материалаши кхояра, балха овсарле лакхъяра чотах продукцега дIалодар дуккха лохде, укх шера продукце керда диъ тайпа арахецилга карадерзаде, иштта дIахо а. Уж декхараш фабрика коллективо кхоачашдергхиларах тешам болийт хьинар совдоахаш тахан цо беча балхо.

С. ШАДИЕВ.

ПРОПАГАНДИСТЕХ ДОЛА ДУВЦАРАШ

ТЕОРИ ПРАКТИКЕИ ВIАШИ ЮВЗАШ

Итт шу совгIа ха я Кальной Виктор Григорьевична шийна тIадиллича бехктокхаме партийни дехкар тешаме кхоачашду. Из ва пропагандист. Укх политически дешара шера цо кулгалдора «Производствана доал дара Iомаеча семинарски группана. Семинарски группа ладувгIархоша, цехийн начальникаш, цар заместителаш, [illegible] мастераш, вешта [illegible] производствона [illegible] коллективана [illegible] методаши [illegible] лаьрхIа [illegible] инженерно-технически болхой.

ХIьта из [illegible] а -да. Царех хIаравар наха керте латт, производствони гIулакхаш кулгалдеш [illegible] пятилетка [illegible] гIулакх.

Цу балха толам баккхара царна новкъостал ду балха опыт, кIоарга знанеш йолча пропагандиста, спирт доаккхача цеха начальника В. Г. Кальнойс.

ЛадувгIархошта парте экономически политикани кIоаргга знанеш хилар, [illegible] практике [illegible] пайда [illegible] уж [illegible] производствона эффективности продукце [illegible] социалистически [illegible] хьалха [illegible] боаттабеча [illegible] шийгара [illegible] юкъекхуьна [illegible] декхараш [illegible] шийна. Цудухьа теори практикаца химкомбината коллектива хьалхашка латтача декхарашца айхха [illegible] пропагандистски [illegible] лерхI [illegible] пропагандист [illegible] болх довза[illegible] дара бе[illegible] сане а [illegible] заня[illegible] пайда [illegible] дувц.

[illegible] ладувгIар[illegible] ладув[illegible] ха [illegible] кийч[illegible] Iомаяра. [illegible] лакха [illegible] дов[illegible] заня[illegible] — валара, тема кIоаргга Iомаяра. Педагогически говзал лакха йолаш, гIулакх кIоаргга довзаш чакхйоаккх цо хIара занятии.

Дукха дийша, материала обобщени е, теорешеи практикашеи юкъе бувзам оттабе ховш вола саг ше хилара тарра, ше даьча къамаьло даим анализ яйт цо ладувгIархошка, моллагIча деша харцахьа даь маIан тоаде новкъостал ду.

Занятега ше кийчлуш пропагандиста теркаме лоац шийн ладувгIархой политически кийчо, занятешта цар теркам тIаозаргбола наькъаш лох, ладувгIархой хьашт хургдолча, материал кIоаргагIа йовза гIо дергдолча тайпара оттаду ше оттадеш дола хаттар. Беседана нах дукхагIа юкъесоара шоай новкъоста даьча къамаьлах шоашта хетар алар дех цо массанегара. Цу гIулакхо берригаш юкъе а озаш занятеш безамегIа, пайданегIа чакхъюьлийт.

Иштта, масала, «КПСС ЦК дунеи халкъашта юкъе чакхоахa болх» яхача темах аргIанара занятии йир пропагандиста. Из тема ювцаш дакъа лаьцар оархI саго. Цар даьча къамаьла обобщени еш къамаьл дир пропагандиста. Цу темах харцахьа маIан даьрий къамаьл тоа а деш пропагандиста белгалбир машара программа чакхйоахача КПСС ЦК-с, цун Генеральни секретара нов. Л. И. Брежнева ше даь боккха болх, из бахьан машара хьалашка вай экономика дегIаяхара торо хьахилар. Цул тIехьагIа хоадаь оалаш жоп делар ладувгIархой хаттараштa, аргIанарча заняте тема дIайовзийтар, эшаргдола литература белгалдир. Пропагандиста иштта дика занятеш вIаштIехьъяхар бахьан долаш кIоаргга знанеш эц ладувгIархоша. Политически дешаре царна новкъостал ду балха гIулакхаш тоаде, коллективашта толаме кулгалде, балха лакха толамаш даха.

ЛадувгIархо А. П. Минько отделене начальника балха тIара цеха начальника заместителала вахийтав.

Дешара дика тIаккхув семинарски группа ладувгIархо, бувзама начальник Иван Михайлович Дронкин. Заводе бувзама средстваш эргаяьха тоаеча лоархIаме дакъа юкъедихьад цо. «Шкафной район» яха цIи лелаю бувзама схема оттаяьр из ва. Цо торо еннай цехашта юкъе цахаддаш телефонни бувзам лоаттабе, хIаьта цхьа кабель галхаро вокхар беча балха новкъарле яц. Нов. Дронкина ше ма-яккхара керда схема хьакхолла цунна новкъостал даьд «Социализма хьалашка производствана доал дара система» яхача темах яьча заняте. Цул совгIа, агитатор ва Иван Михайлович, шийн коллектива хьалхашка каст-каста къамаьлаш ду цо.

Ховлуш лакхбеннаб идейно-политически знанеи боарам ладувгIархой А. В. Масленникова, Г. Н. Васикова, Ю. В. Подкопай, М. П. Горлинске. Цар массане а хьинаре кхоачашбу общественни болх. Уж ба юххьанцарча парторганизацей секретараш, е экономически дешара кружокий пропагандисташ. Из а пропагандиста В. Г. Кальнойна карагIдаьнна хIама да. ХIанз итогови занятии чакхъяккхара кийчо ещ ва из.

Хьинаре дакъа лоац Кальноя наха юкъе беча кхетама балха. Халкъа университета семинара ладувгIархошта лекцеш ешаш, цехашка политически докладаш еш бIаргаго йиш я из каст-каста. Пропагандистски болх тешаме лелабарах республикански сийлен Доска тIа хьалтеха доал цун сурт.

З. ИВАЩЕНКО,
СССР 50 шу дизара цIерагIча Грозненски химкомбината политпросвещене кабинета заведующи.

ИттлагIча пятилетка хьалхарча шера къаьстта дика къахьегаш ба Нохч - ГIалгIай коммунальни боахама министерствана чуйоагIача «Ремстрой» треста столярни цеха болхлоша. Цхьа бутт дIабахийтабац цар паччахьалкхен план 101 — 105 процент кхоачаш ца еш. Цудухьа пхе бетта задани дикка тIеххкхоачашъяьй цеха коллективо. Уж толамаш доахача къаьстта дика къа а хьегаш социалистически яхье хьалха латташ ба коммунисташ столяраш Ф. Дюнин, Ю. Зинченко, В. Ивкин, М. Эжаев, кхыбараш.

СУРТА ТIА: шоай болх тоабара дагабоалаш ба столяраш Ю. Зинченко, В. Ивкин, Ф. Дюнин, М. Эжаев.

В. ЮНЦЕВИЧА сурт.

№ 11 ЙОЛА «АГИТАТОРА БЛОКНОТ»

«ХIара кхайна — дикала Знак» — иштта корта болаш я КПСС Нохч - ГIалгIай обкома пропагандаи агитацеи отдела «Агитатора блокнота» аргIанарча, цхьайттлагIча номера передовой статья. Из хетаяь я лаьтта леладара культуреи кхашкара чуэца хьувкъами лакхбара тIехьа Шелковской района механизатораша дIайолаяь социалистически яхь республика механизированни отрядашта юкъе йоаржаяра.

«Ялат чуэцара — хьинаре болхи дикали!» — тахан вайна хьалхашка латтача лозунгех керттердарех цаI. Беседашта лаьрхIа блокнота тIа кепатеха я КПСС обкома шоллагIча секретара, КПСС XXV съезда делегата М. Баматгиреева язъяь «КIи - марсо белгалду ялат баьхан лоаттабаьча къовсамах хьахинар» яха статья. Цу тIа ялат ханнахьеи доа ца деши чуэцараи из Iалашдара задани кхоачашъяраи хьалхашка латта декхараш белгалдаьд.

«Культура болхлоша новкъостал дергда!» — цу статья тIа ялат чуэцача хана пакъаяргйола агитбригадай балха опыт хьахьекхай.

Ялат чуэцача хана пайда эца йиш йолча резервай массехк цифра хьекхай номер тIа. Царех пайда эца йиш я идеологически балха тIа. Цифрай подборка кийчъяьй Севкавгипроземa Нохч - ГIалгIай филиала керттерча агронома, РСФСР заслуженни агронома Е. Изваринас.

«Сийлен даташ» яхача рубрикана кIал кепатеха я КПСС обкома инструктора Д. Кузнецова язъяь «Йийгача промышленноста болхлой Ди» яха статьяи медицински болхлой Денна хетаяь «Халкъа унахцIено лораяра ю йоакхо» яха цифрайи фактайи подборкей.

ПОЛЯРНИ ГОНАЛ АРАХЬАРА ЗАВОД

Укх пятилеткагIа дIахо дегIайоалае лаьрхIад Норильски горно - металлургически комбинат. Укхаза хIанз хьалъеш латт медно - никелеви предприятеш.

...Ткъо километр лоамагIа хьалтIаваьлча гIишлон площадка тIа кхоач. ХIара ди тIехьагIа хургйолча предприятена тара ерзаш латт гIишло. Никелеви завода керттерча инженера Козюра Алексея дувц:

— ГIишлош хьалъеча къахьегаш Заполярьера ворхI эзар гаргга саг ва. 15 эзар тонн металлюконструкцеш хьалъоттае езаш ба уж. ЦаIн ахь метр кIоарга даим гIорадаь латтача лаьтта кIал гIолла коммуникацешта лаьрхIа, йоккхача тоннелаца нийсъе мегаргйола, сангар йоаккхаш латт. ДIахо йодача хана предприяти вIашагIхоттаргья кIал гIолла дIачу - хьачу аха йиш хургйолаш. Хьалдаьдаьннача пхи этаж йолча цIеношка а эггара дикагIа йолча техникаца кийчъяь йола лаборатори.

Машинаькъа тIа гIоллеи автомобилашцеи хадданза гIишлош еча хьатIаувзаш латт материалаши техникеи. Норильске кхачалехьа Куйбаседа форда тIа гIолла бIаьха никъ бу оборудоване. Дудинка яха порт — Норильски комбината «коанаIараш» я. Укхазара беза мухь кхухьача кемаша Венгре, Польше, ГДР, Чехословаке, Румыне... дIакхухь бос бола металлаш.

— 1980 шера Норильски горно - металлургически комбинато арахеца цIастеи никели 1975 шера хийцачул 75 процент дукхагIа хургда, — йоах Козюра Алексея. — Цу планашта юкъе йоагIа Полярни гонал арахьарча заводо мехка лургйола продукци а.

Сергей ОСТРОУМОВ,
АПН корреспондент.

ЦIЕ ЧКЪАЬРА ДУКХАГIА ХУРГБА

Вай мехкарча чкъаьрий леладеча 135 предприяте 1975 шера хьал а кхедаь хи Iамашка хийцад семга, осетра, белуга, севрюга, белорыбица, кета, форель яхача а кхыча а промыслови чкъаьрий 12 миллиард пхандарг. АПН корреспондента ше интервью луш уж цифраш йоалайир СССР чкъаьрий боахама Министерства чкъаьрий запасаш лораярей юхаметтаувттаярей, чкъаьрий дахара гIулакх нийса леладара йолча Керттерча управлене начальника Иван Васильевич Никонорова.

— ТIа - тIа йоккхагIа хулаш латтача городашта хий телаш йола ирригационни системаш хьаяро, оросительни каналаш дахаро, — аьлар цо, — керд - керда водохранилищаш хьахулийт, хIаьта цар плотинаши телхаду эзараш шераш хьалхагIа денз чкъаьраша фу тассараи уж аьрхIдахараи деш хинна наькъаши цар кхачаи дагIенаши. Дерригача дунеи тIа иштта хьахиннай, белгалдаккха безам ба са, биологически тайпанга диллача чIоагIагIа маьхерча а наьха кхачаи рациона юкъе дикагIа дола дакъа дIалоацача а чкъаьрий тайпаш кIезиг ца далийтара проблема.

— **Долче, шун гIулакхаш чкъаьрий промысел дукхагIа лелаяра тIадерзадаь ца Iеш, цар тайпаш кIезиг ца далийтара а тIадерзадаь да-кх?**

Ишта да-кх из. Белорыбица яхача чкъаьрацара масал да укхаза теркаллича мегаргдар. Цо фу тоссаш хиннача моттигашка бода никъ дIакъайлаб цунна Волга тIеи Кама тIеи хьалъяьча дуккхача гидроэлектростанцеша. Из наггахьа мара доацеи чIоагIагIа маьхереи чкъаьрий тайпа цIенденна фу хаьда дIадалара кхерам тIабессар. Хьадаьча Iамашка белорыбица кхебара биотехника кийч а яь караерзайир оаха. Из болх беш я тха Волга тIара осетрови чкъаьрий леладеча заводашкаэз къаьстта цехаш. Цудухьа хIанз дикка бийбаб белорыбица.

— **Осетрови чкъаьрий запасашкеи хьалдахаргеи диллача вай мокк массаза а хьалхарча моттиге лаьттаб. ХIаьта тахан миштад из гIулакх?**

— Из хьалхара моттиг чIоагIагIа лелаю вай. Цудухьа осетрови чкъаьрий леладара оаха къаьстта уйла тIайохийт. Уж тайпа чкъаьрий леладара геттара дика хьалаш да вай мехкарча хишкеи фордашкеи. Осетрови тайпаех дола чкъаьрий леладеш я чкъаьрий леладара хIанзарча аппаратураца — доакъараш кийчдеча кухнеца, холодильни установкашца, кхыча оборудованеца — кийчъяь йоккхий заводаш. Бакъахьара гIулакх да дукхалгахьара дикалгахьа эза осетрови чкъаьрий леладе доладар.

— **ФУ башхало я из?**

— Нагахьа санна заводаша хьалхагIа кхедеши Iамашка чухецаши леладаьраш цIомолгаш хиннадале, хIанзара дараш унахцIенагIеи чкъаьрий сихагIа дебадеши дола пхандаргаш да. Цу тIа а уж даждаргдолча моттиге дIа а дихье чукхове пхандаргаш — Каспийскии Азовскии фордашка; Iилмахошта гучадаьнад, цу тайпара пхандаргаш ялхазза дукхагIа дийна дусаш хилар. Укх тIеххьарча 15 шера, масала, Азовски форда чура осетрови чкъаьрий бархIазза дукхагIа хиннад. ДукхагIа хиннад уж Каспийски форда чу а. Цудухьа уж дувцара дийхка хинна цхьадола наькъаш хIанз хьадаьстад оаха. 1975 шера алхха цхьан Каспийски форда чура даьхар 232 эзар центнер осетрови чкъаьрий, хIаьта итт шу хьалхагIа 150 эзар центнер мара даханзар.

— **Шун управлене тахан къестаераш малагIа "проблемаш я?**

— Дукха ха йоацаш а тIехьа хий хьаувзача гIирсашта эггара новкъагIа йола духьале яр е химически а, е механически а хьисапе йоха ца луш хинна чIоагIа баьцовгIаш. Кхаьта хьу санна водохранилищашкеи каналашкеи тIаювлар уж боарам боацаш чIоагIа йола организмаш. Из бала качара баькхар баьцовгIашта дохьаж деттача чкъаьраша; белггала аьлча, вай заводаша кхебе болабаьча кIайча амуро.

Вай мехка территоре гIа бIаьш эзараш прудаши Iамаи чи да, цхьабакъда хIанз укх сахьата промыслови чкъаьрий лахара кIезига пайда эц царех. хIана аьлча цар чура дукхагIа дараш нувхий чкъаьрий оалараш да. Сихаьа къаьстта шоай тайпара товарни боахамаш дехк вай прудаш тIа а. ХьалхкагIе а кийчдаьча Iамашка чухец маьхеоа промыслови чкъаьрий, масала, пелядь.

Карарча пятилеткерча планагIа къаьстта дикагIча фух дола чкъаьрий цкъаи ахаззеи дукхагIа кхеде лаьрхIад прудаш тIарча боахамашка. Укх гаргагарча пхе шера чкъаьрий леладу 35 заводи пхандаргаш кхеду 10 боахами хьалбе а реконструкци е а лаьрхIад. Цо йиш хулийтаргья маьхерча промыслови чкъаьрий 7,4 миллиард пхандарг кхы тIа а кхеде.

— **ХIаьта Дунеи океана чура эшаденна чкъаьрий юхаметтаоттадара деш фуд зайцига?**

— Вай мехко дунеи тIа эггара хьалхарчарех цхьа моттиг лоац океана хишкара семга, кета, горбуша яхача чкъаьрий а кхыдолча лососови чкъаьрий а запасаш юхаметтаоттаяра. Дальни Востокерча чкъаьрий леладеча 23 заводо кхе а деш, хIара шера Тайжача океана чу хец миллиард гаргга лососови пхандаргаш Балтийскии Баренцеви фордаш тIарча чкъаьрий леладеча предприятешкара Атлантике дIачуух форда оакхараша хIама дара кхерам боаца шу даьнна миллионаш лососаш.

Опытно-промышленни форда боахамаш дохкаш латт Iаьржачеи Каспийскии фордаш тIа а Дальни Востоке а. Цу боахамашка кхедергда трепангаш, устрицаш, форда гребешекаш.

— **Шун балха тIа дунеи халкъашта юкъе лелаю контакташ малагIаш я, опыт дIа-хьа миншта нийю?**

— Доазол дехьарча коллегай опытах пайда эц советски ихтиологаша. Вай мехкарча хишкеи Iамашкеи кхаьча да ВIашагIкхийттача Штаташкара даьннараш — болата корта бола лосось, буффало, къоаргза окунь. Японера кхухь судзукаш, Францера — угрь. Цу цхьаи ханна вай социалистически мехкашта, Австрена, Италена, ФРГ-ена, Финляндена, Японена, Францена, Ирана кхухьийт осетрови чкъаьрий, байкальски омула, пеляда пхандаргаш, чкъаьрий фу доладу кхыйола материал.

Сай къамаьл чакхдоалаш белгалдаккха безам ба са, тха болх гонахьара Iалам лорадара гIулакха бIарччача союзни плана лоархIамегIарча раздела цаI лоархIаш хилар. Цудухьа паччахьалкхено тоьал дукха ахча хьежаду тхона чкъаьрий леладу предприятеш хьалъяра, тохкамеи селекционни балхаш дара.

Маргарита КАЛИННИК,
АПН корреспондент.

КЕРДА ШКОЛА ХЬАЛЪЕЧА

ХIара шера дукхагIа хул школашка дешаш бараш. Цудухьа укх тIеххьарча шерашка вай республикерча юрташкеи городашкеи школаш дукхагIа хьалъяра чIоагIа йоакхо ю. Грозне хьал а яь болх бе йолаеннай массехк дуккхаза вIаштIара яь школаш.

Цхьа дегIа а ухаш шерлуш латт Грознера кхоалагIеи йиъалагIеи микрорайонаш. Цига болх беш йолча школе кхаь сменагIа дешаш да бераш. Из чIоагIа аьттув боацаш гIулакх да. Цудухьа дIадахача шера июнь бутт бовча хана цига хьалъе йолайир кхозза вIаштIара яь 1176 дешархочоа моттиг йола школа. Из лоархIаме гIишло хьалъяра паччахьалкхено хьахийцад цхьа миллиони 149 эзара сом.

ХIанзарча хано дIа ма-деххара йолча кердача, тIехдикача проектах хьалъеш я школа. Хьехархошта а дешархошта а мел эша хьалаш кургда школе. Цига хургья йоккха спортивнии актовии ши зал, 30 класс, лабораторещ, мастерскеш, итташ эзараш книжкаш чухургдола библиотека, теплица, бассейн, кхыйола помещенеш. ХIанз школа хьалъеча шоай хьинар кхо ца деш шин сменагIа къахьегаш ба Нохч-ГIалгIай гIишлошъеча управлене СпецСМУ-10 монтажникаш. Шу дузаш латт школа хьалъе йолаяь. Цу юкъа монтажникашта карагIдаьннараш малагIа толамаш да? 261 эзар сомах пайда а ийца, отделочни балхаш дара кийч а яь отделочникашка дIаеннай цар шоллагIеи кхоалагIеи йола блок, цхьоалагIча блокера монтажни балхаш сихденна деш да. Юхедисача 130 эзар сомах пайда а эцаш укх гаргарча хана цига де мел деза монтажни балхаш чакхдахара дола бехктокхаме декхараш тIалатт СпецСМУ-10 гIишлошъерашта.

— Уж толамца кхоачашдара гIишлошъерашта кхаь сменагIа болх бергболаш тIулакх вIаштIехьдоаккхаш да тхо, — йоах шоллагIча гIишлошъеча участка начальника Беков Ахьмада Махьмада. Шоай бехкагIа паччахьалкхен декхар тIа ца дисийтара еррига торонаш оарцагIа яха лерхI участка монтажникаша. Укх шера цхьоалагIча сентябре эксплуатаце дIаяла езаш я школа. Из дика кхета а деш хьинарерча къахьегамца белгалдаккха деза хIара ди генподрядчик йолча СМУ-5 отделочникаша а.

ЛоархIаме гIишло хьалъеча цIенхаштта кхоачамбоацараш нийсденнад, хIанз долаш а да. Цар чIоагIа тIехьатетт гIишлонхой болх.

— Школа хьалъе йолаеннача хьалхарча бетташка бIарчча шин бутт баьккхар 28 гIишлонхочох латтача тха бригадас болх ца беш. — йоах монтажникийн бригадира Архипов Василий Егоровича. Цун бахьан дар гIишлон балхаш дара эшаш йола аьшкбетона изделеш Нохч-ГIалгIай гIишлошъеча управлене Грозненски аьшкбетона конструкцей завода коллектива хана кхьа хьатIа ца озар. Цудухьа цу юкъа де йиш йолаш хинна итташ эзараш сомий гIишлон балхаш ца деш дисар. ХIанз а тIехьа йоалаш я цига простеночни саьнашкей увттаю блокаш, цхьайола навесни панелаш, кхыйола аьшкбетона изделеши конструкцеши. Дукха моттигаш нийслу шоллагIча этажа эшаш йола аьшкбетона изделеш хьа а ца яхьаш кхоалагIча этажа эшаш яраш хьакхухьаш. Мичча бесса яь а шин план кхоачашъе завода коллектив гIертилга да из. ГIишло хьалъеча эшаш йола материалаш дIакхаьийтара йола график кхоачашъяц цо. ГIишлонхой болх тIехьатетташ дола шоай бехкагIа нийслу кхоачамбоацараш цIендаь дIадахийтара предприяте кулгалхой, общественни организацеш оарцагIа яха еза Нохч-ГIалгIай гIишлошъеча управленена керте латтараша.

Проектировщикий бехкагIа а гIишлонхой болх тIехьатетташ цхьадола кхоачамбоацараш нийслу. Цхьадола балхаш юха де дезаш хул ХIанзехьа школа хьалъеча гIишлонхой организацей кулгалхой проектировщикаща дага а баьнна уж кхоачамбоацараш дIадоахаргдола гIулакх де деза цар. Уж а кхыдола а бахьанаш нийсдаларах тIадиса декхараш тIера дIадахара еррига шоай торонаши кхоачамаши оарцагIа а даьха йиллача хана школа эксплуатаце дIаяла декхарийла ба генподрядчика, субподрядчика гIишлонхой. Кхаь сменагIа хьинаре къа а хьегаш гIишлошъеча техникахи механизмехи бизза пайда эцарца вIаштIехьдаргда цар уж декхараш толамца кхоачашде.

Шоашта хьалхашка латта декхараш кхоачашдара «ХIара балха денна — дикала Знак» яхача девизагIа болх беш дукха монтажникаш ба Злобина методах къахьегача Архипов Василий Егоровича кулгалдеча бригаде. Царех ва къахьегамхой ленински райсовета депутат Старичков Сергей Борисович, Ингашев Лукъман, Долов Мувса, Кагерманов Бекхан, кхы дуккха бараш а. Царех хIаране смена нормаш 125—130 процент кхоачашъю.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

ДИКАЧА НАХАХ

КАГИРХОЙ ТХЬАМАДА

Балха ди чакхдоалаш латтар. Цхьабакъда къахьегама хьинар цхьан минута лаьгI ца деш тIагIертта къахьегаш вар массавар а. Денна норма-м кхоачашъяьяр кагирхоша, хIаьта а шоай дош харц ца дара тIабийрзабар уж. Балха норма 105 процент кхоачашъе а цу тIа продукце дикал лакха хилийта а — иштта да Ахмаров Султана комсомольско-кагирхой бригада тIайийца декхар. Цу тIа лоархIам болаш цхьаькха цхьа хIама а да: грозненски химкомбината «ХIара балха денна — дикала Знак» аьнна дIаболабаь болам хьаллацара хетаь комсомольски собрани яр тахан хила езаш. Болх бешше а дагахьа ше дергдолча къамаьла уйла еш вар Султан. ХIаьта комсомольцаша шийна дош лургхйларах шек вацар из.

Аргунски промстройматериалаш хьаеча комбината кагирхой бригадашта юкъе дикагIъярех цаI я цун бригада. «ТIаккха вутаргвий цар со къамаьл де ца оалаш, — дагахьа уйлайора Султана, — тха балха участок керттера хилча хIаьта а». Дукха Iайнадар цун кер чу: цхьашадолча бахьанех болх ца беш латта везаш хилар, даьссача хабараштен гIаьленаш озараи ха йовр, къахьегама дисциплина телхаеш моттигаш нийслора — массагIа дар уж, цун уйлашка хьувзаш.

Балха ди чакхдаьлар. Цхьабакъда цехе хIанз а гIогI доаллар. Лакхера теха шок Iохезар Султана. Хьалхьежар из. «Массавар а собране вех», — кхайкар царна тIехьа вайтар.

Дукха ха ялале кагирхоша хьалйизар зал. Собране ден повестка кхайкаьчул тIехьагIа лоаца къамаьл дир комсомола комитета секретара Байгараевас. Цо белгалбир химиккий болама лоархIам, цун чулоацам, бетонщикашта хьалхашка латта декхараш. Из болам хьаллацара кагирхой тIахьийхар. Цул тIехьагIа къамаьлаш де пурам делар массанена. Цхьан юкъа сатем эттар. Бакъхилар Султана лагадаьллар. Къамаьл де дош да Ахмаров Султана, аьнна хьакхайкадир.

Цкъарчоа ала венар деррига кегаделар цун кер чу. Зале багIа ший бригадацара кагирхой бIаргабайча майраваьлар. Шорттига къамаьл де волавелар Султан.

— Кхеталеш да, — аьлар цо, — вай арахеца бетонни плиташ дика хилар, уж дуккхагIа арахецилга дуккхача даькъе тха формовщиккий бригадах тийша хилар. Цунца дувзаденна тхогара деррига хьинар, говзал оарцагIъяккхар дIадех цо.

КIезигагIа лоархIам болаш дац къахьегама дисциплина чIоагIъяра дош а. Из тха бригадана меттел массаволчоа а доагIа. Дукха ха йов вай зехьа хабараш дувцаш, гIаьленаш увзаш, цхьацца материал ца тоъаш латташ, иштта кхыча бахьанех. Цул тIехьагIа ди чакхдоалаш латтилга хайначул тIехьагIа кертах хIама кхийтача санна сихдала гIорт. ХIаьта кхетадеш ма-дий цунах фу хул. «Сиха даха хий фордах кхийттадац», яхаш вай даьша ма-аллара, мел хьийта къа дов брак хиларах.

— Нийса лу! — залера цIогIарч техар цхьан-шин саго.

— Цудухьа из деррига дIа а лаьрхIа уйла йича йоккхий торонаш я вай химикий болам хьаллацара. Аз тхоай бригада кагирхой цIерагIа дег тIара хьаллоац из болам, хIаьта укх зале мел вар из хьаллаца тIа а хьех.

Султана къамаьл массане а тIоараш тохаш къоабалдир. Хозахийтар Султана новкъостий ший дагтара хилар. Iоховш цунна цIаьхха дагаехар соахка шу чакхдоалаш хинна собрани. Цига а иштта къоабалдора цун къамаьл новкъосташа, цул совгIа шоай цIерагIа тхьамадас денна дош кхоачашдара дукха низи хьинари дIа а делар.

КПСС XXV съезда сийна ийслагIча пятилетка тIеххьарча шера план ханал хьалха кхоачашъяра хетаь яр из собрани. Цу хана собране денна дош дизза кхоачашдир формовщикаша. Дахача шера план 30 ноябре кхоачашйир цар бригадо. ХIаьта декабрь бетта денз иттлагIча пятилетка чотах къахьегаш хьабоагIа уж.

Цхьабакъда, мел къахьийгар бригадира из дош кхоачашдергхиларах кагирхой дегашка тешам болийта гIерташ, царна юкъе кхетама болх беш, уж оарцагIбоахаш? Бахьан доацаш дацар кагирхой шек бувлар. Хаинахьа а кхоачам хилал а хьаахацар предприяте цемент. Цхьабакъда кагирхой тхьамадас шийна хьатIалаьцар цемент Iалашъяра гIулакх, цул совгIа пайда эцанза йиса торонаш а бIаргагора Султана.

Бригадашта юкъе эсала лелар социалистически яхь, цун итогаш яр хьоадеш а саг хилацар. ЦаI из яр. ШоллагIъяр — формаша дукха ха йоаккхар мукъа ца йоахаш, эсала лелар плиташ камера чу йокъаялийта дIачуяхкара болх, иштта дIахо а. Шин бригада кагирхошка дийцар цо цу ерригача торонех, хIаьта цемент хилийтарах дола дош комбината парткома секретараца дийцар. Парткома секретара къоабалдир кагирхоша лаьрхIар, царна эша цемент Iадашъе дош делар.

Делаев Баудин керте латта комсомольско-кагирхой бригада социалистически яхье йийхар Султана бригадо. ХIара кIира икъа балха итог йора бригадаша. Цкъарчоа Баудина бригада хьалха яла йолаелар, цхьабакъда из дацар керттердар. Керттердар Султана бригадерча кагирхой шоай низах бIуболар дар. Хьалхарча бетта задани 120 процент кхоачашйир цар, вешта аьлча Баудина бригадал кIеззига тIехьабисар. Цхьабакъда шоллагIча бетта ка яланзар кагирхоша. Иштта къахьегаш хьайоагIа бригада хIанз а.

Воацваллалца бIарахьежа дог доагIа цехе кхехкаш латтача балхага. ХIаране шин-шин декхар кхоачашду, сов хабараш дувца йиш яц. Цеха ерригача пролетагIа латтача формашка бетон чуйотташ лел Мутаева Зурай кран. БIарг тIера ца боаккхаш хьеж Султан форма чу южача бетонага. Из цун декхар да. Цул тIехьагIа Iанарца йIоахъеча камера чу йолх формаш, цига йокъалуш, чIоагIлуш латташ итт сахьат гаргга ха йоакх плиташа. Цхьа камера хьалйиза йоаллаше а вож мукъайоал. Болат мо чIоагIъяле араяхь Iи хьалъуха плиташ.

Дукха ха яккхац кагирхой продукце предприяте коа. Уж эшаш дукха моттигаш я.

Къона предприяти я Аргунски промстройматериалий комбинат. Иштта къона ба цун болхлой а. Шерагара шерага йоккхагIа хулаш, низ болаш хьайоагIа комбинат, цунга хьежжа шерлу цун болхлой мугIараш, лакхлу цар говзал, чIоагIлу хьинар.

Тайп-тайпарча наькъашца балха баьхкаб Султанаца болх бу кагирхой. ХIаьта из ше комбинате балха вена пхи шу мара дац. Цул хьалхагIа Автуры яхача юртарча культура ЦIен заведующи вар из.

Ер шу дика дIадоладаьд кагирхоша. Ханал дуккха хьалха кхоачашъяьй хьалхарча квартала а апрель бетта а планаш. ХIаьта арахеца плиташ геттара дика я. Кагирхой дош чIоагIа хилар, цар барт хилар белгало я из. Цудухьа бIубенна ва Султан укх шера цар шоашта хьалхашка оттадаь декхараш сийленца кхоачашдергхиларах.

С. БЕРДОВ.

«Чечингушводстрой» производственни объединенена чуйоагIача Аргунски аьшкабетона изделей завода болхлоша хьинар кхо ца деш къахьет иттлагIча пятилетка хьалхарча шера плани тIайийца декхараш тIеххоачашдара. Цу тIехь яьржача социалистически яхье хьалха даттачарех цаI я хьу чакхйоахача цхьоалагIча цеха станочница, коммунистически къахьегама ударник Бухараева Халимат. Юкъера лаьрхIача хIара сменагIа нормаш 110—115 процент кхоачашъю цо. Заводе дикагIйолча агитаторех лоархIаш а я Халимат.

СУРТА ТIА: болх беш я станочница Х. Бухараева.

И. ПЛИЕВА сурт.

НОВКЪОСТАШТА МАСАЛ ЛУШ

Лакха квалификаци йола слесараш - лекальщикаш, шлифовальщикаш, кхыбола говзанчаш кIезига бац «СевКавНИПИнефта» опытно - экспериментальни завода инструментальни участке болх беш. Царех ва инструментальщик - шлифовальщик Дудиков Владимир Антонович а.

«Дошо кулгаш» дола саг ва из, аьнна оал цунах новкъосташа, завода кулгалхоша. ДагадоагIа сона соахка тха участке керда гравировочни станок яйта. Цхьабакъда болх бе йолаеннай а алалехьа цIаьхха телхар из. Из чоалхане станок тоае магаизар Владимир Антонович воацачов. Цул совгIа цо хьадир цунна эшаш дола алапий алфавит а. ХIаьта це цу тIа болх бе Iомавеннача тIехьагIа кхыбараш а Iомабир.

Кхы цхьаькха а цхьа масал. Массехк шу дар заводага то- [illegible] хулар. Эггара тIехьа мастева шаблоний 30 комплект хьажар дийкар Рудникова. Из ха ялалехьа чайнахьдахкхьар Владимир Антоновича. Цу хана денз тоъал аттача баьннаб инструментальщиккий болх.

Дукха ха я опыт йолча инструментальщика - шлифовальщика дерригача тайпаех йолча координатни станокаш тIа болх бе хов. Цу станокашца хьаю эггара чоалханегIа йола деталаш, царех цхьаярий параметраш кхьметтел микронашца юсташ хул.

Технически творчествана юкъе дакъа лоацаш а ва Иван Антонович. Цо хьаяьй цилиндрически кеп йолча оатхалий параметраш йиста торо луш йола прибор. ХIанз цунах шерра пайда ийбу завода болхлоша. Дукха я цо кийча а яь балха юкъейихьа рационализаторски предложенеш. Иштта шлифовальни станока овсаре лакхъеш я цо цун конструкцена юкъейихьа эргалонаш.

В. А. Дудиков тIехника производственник хинна ца Iеш [illegible] Iомабь кагирхой.

М. ЧИФЛИКЯНЦ,
«СевКавНИПИнефта» опытно - экспериментальни завода слесарь-инструментальщик.

ДИКА ХЬУВКЪАМ КХЕБАРА

Шалински района боахамашта юкъе йоккхагIчарех цаI я «Автуринский» совхоз. Районо пачхьалкхенна хIара шера дIалуча ялатах кIезигагIа дале диъ лагIа дакъа цу боахаме кхеду.

Ялата лаьрхIа дукха культураш кхею совхозе укх шера а. Масала, ялата дIайийнача хьажкIаша дIалоац эзар гектар. Цу кхашкара хIара гектара гIара план 28 центнер йолча 35 центнер фуальяьха хьажкIаш чуя дош деннад совхоза кхаш леладераша.

Юэта боахама культураш кхеяра ялх механизировании отряд вIашагIъеллай совхозе укх шера. ХIара отряде 13—15 механизатор ва. Дукха ба царна юкъе хьажкIаш кхеяра йоккха балха опыт яраш. Дика хьувкъам кхебар духьа шерра социалистически яхь яьржай механизированни отрядашта юкъе.

ХьажкIаш лелаечар Тасуханов Iийсаси Чмаев Сум-Iумарен кулгалдеча шин механизированни отрядех, царна юкъе яьржача социалистически яхьах дувца безам ба са.

Чамаева кулгалдеча отряде 2300 гектара тIа гурахьа йийна культураш, 200 гектара тIа ялатаи 160 гектара тIа силосаи лаьрхIа хьажкIаш я кхееш.

Дика хьувкъам кхебар духьа шоай низ дIакхоачар деш ва цу отрядера хIара механизатор. Лаьтта тIера лов дIадоаллаше а гурахьа йийнача культураш-та минеральни удобренешца подкормка йир, хIаьта кIезиг-дукха йIоахъелча оасар дIадаккхара гербицидашца обработка йир. Иштта шин ханнахьа Iунал дарах дика тIадаьнна да кIа. Из культура хIара гектара тIара план 21 центнер йолаш 25 центнер чуя дош деннад цу отряда механизатораша.

— Дика дегIайоагIаш латт хьажкIаш. Из культура дIайийнача кхашкара лаьтта цамцадаккхаран оасара баьцан дIаяхаран культиваци яь а даьнна, хIанз хий дуллаш - да тхо, — йоах Чамаев Сум-Iумара.

Йоккха моттиг дIалоац хьажкIаша Тасуханов Iийса начальник волча отряда кхашка а.

ХьажкIашта культиваци, хIаьта минеральни удобренешца подкормка яь баьннаб цу отряда механизатораш.

Ялата хьажкIаш дIайийна кхаш хий дуллаш доацаше а, план 28 центнер йолаш хIара гектара тIара 50 центнер фуальяьха хьажкIаш чуя декхар тIайийцад Тасуханова кулгалдеча коллективо. ХIара гектара тIара иззал хьажкIаш чуя дош делар Чамаев Сум-Iумар керте латтача отрядо а. ХIаьта лаьрхIар кхоачашдар духьа хIанз шерра социалистически яхь а яьржай цу шин отряда коллективашта юкъе.

А. УСМАЕВ.

ОВСАРЕ КЪАХЬЕГ

Укх тIеххьарча шерашка дика къахьегаш хьайоагIа Ермоловски леспромхоза барттайча коллектив. Ханал хьалха ийслагIча пятилетка план кхоачаш а яь цо дика дIадоладир иттлагIча пятилетка хьалхара шу а. Укхаза хIара болхло хьинар ай а даь къахьегаш ва.

Цудухьа белгалдаккха йиш йолаш да цу коллектива карагIаьйнараш а 1167 эзар сома маьха я леспромхозо пхе бетта планагIа арахийца товарни продукци. ТIехкхоачашъяьй из маьхала яккхара план. Духхьал хьалхарча биъ бетта планал совгIа 104 эзар сома халкъа потребление товараш арахийца цо.

Коллективе яьржача социалистически яхье хьалхе лелаеш хьайоагIа Предгорненски лесничество, хIаьта шоллагIча моттиге я Рошниченски яр. Цу шин коллективо дикка тIехкхоачашъяьй шоай планови заданеш.

Цу дерригача хьоккхамий ларде уллар болх бара атта доацача лоамаш довкъашка хьу тедача, из цигара хьаараувзача дуккхача цаьха хьинарера къахьегам ба. Цига кхычарна масал а луш эггара халагIча моттигашка болх бераш коммунисташ, производстве хьалхалаттараш трелевщикаш Азбиев Iусман, Иналов Абуязид, хьу тедар Альмурзаев Хьамид, автокрановщик Жабраилов Султан, кхыбараш ба.

Балха хьоккхамаш лакха да Урус-Мартановски хьу чакхйоахача цеха коллективе а. Укхаза кхычарел тIех къахьегаш ба коммунистически къахьегама ударникаш станочницаш Ахмадова Яхийта, Чагаева Зара, Арсамакова Нура, пилорамщик Дагаев Ахьмад, кхыбараш.

Тийла хьу хьаараувзача тIехдика къахьег шофераша Дакуев Хьамзата, Хасаев Лемас, Ибрагимов Iаьлас, кхыбараша.

Я. ЦУЕВ.

СИБАРЕГIЕН РУЗКЪА КОМПЛЕКСАГIА КАРАДЕРЗАДАР

— Дунен практике ца хиннача тайпара йолча темпаегIа дегIаух США е Канада шин территоре тIа хошаргйолаш йола СибарегIе, — аьлар СССР Госпланерча хIамаш кхолла низаш Iомадара йолча Совета председатела заместитела Павлов Юре ше АПН корреспондента Писаревский Геннадена интервью луш. — СибарегIе хила а хиннай, хIанз а я дIахорча ханара мехка керттера гIишлоний майда. Укхаза йоахк ерригсоюзни кIоча запасех 90 процент, гидроресурсех 80 процент гаргга, кхьчача хьуний 70 процент совгIа, газа 80 процент гаргга, тоъал йоккхий мехкдаьтта запасаш.

— ИйслагIча пятилетке Iалаьмате дукха ахча — мехка халкъа боахамга дIаяхийтача ерригача капиталовложенесх диълагIа дакъа — хьожадаьдар СибарегIен рузкъа карадерзадара. Дахийта доагIаш дахийтадий селлара дукха ахча?

— ДIадахийтар дукха ахча да. Цхьабакъда сиххеи шолхонцеи юхаметтаотт из.

1966 шера эггара хьалхара миллион тонн мехкдаьтта даьккхар Малхбузехьарча СибарегIа, хIаьта 1975 шера — 150 миллион тонн хIана даккханзар аьнна. Цу тайппара, итт шера хьаяьй мехка йоккхагIа йола мехкдаьтта промышленноста база.

1980 шера дакхха лаьрхIад укхазара 300 миллион тоннага кхоачаш мехкдаьтта. ДIахо йолача хана Малхбузен - СибарегIен шаьрача арен территоре тIара дуккха а дукхагIа даха лерхI мехкдаьттеи Iаламма гази.

— КПСС XXV съезда документаш тIа белгалдоаккх, экономически декхараш кхоачашдарца лелабу доакъошта юкъера комплексни никъ мехка шерагIа лелабе баьнна хилар. МалагIча принципагIа ехкаш я СибарегIа территориально-промышленни комплексаш?

— Еррига — бедала. энергетически, демографически, социальни, Iалам лорадара, [illegible] ийслагIча пятилетка энергетикана, электронни производствашта, машиностроенена специализаци а еш бедал чакхйоахача промышленноста низ бола центр а лаьрхIа хьае йолайир Саянски комплекс. Хьалъеш латт 6,4 миллион киловатт низ болаш йола Саяно-Шушенски ГЭС, хьалъе йолаяьй мехка йоккхагIйола Абаканский вагонаш ю завод, электротехнически промышленноста предприятеш, Саянски алюминиеви завод, болх бе йолаялийтай сийрда бесаш долча металлах оатхалаш ю завод, кхыяраш.

— Байкало - Амурски машиннаькъа малагIа лоархIам хургба СибарегIени Дальни Востокеи хIамаш кхоллаш дола низаш дIахо дегIадоалдадара?

— Эггара хьалхарча аргIанна БАМ бахьан долаш сихха караерзае йолаергья Iалаьмате йоккхий Iалама ресурсаш. Дикка йоккхагIа хул транспортно-экономически бувзамаш шеодара а цу тайппара къахьегам къаьст - къаьстача районашта юкъе ийсагIа бекъара а. Тоялу Тайжача океана йистерча мехкашца СССР-о лелаеча арахьарча торговле бувзамий хьалаш а, белгала аьлча царна мехкдаьтта лоаттадара. Байкало - Амурски машиннаькъагIа малхбоален оагIорахьа кхахьа лерхI 25 миллион тонни «Iаьржа дошув».

БАМ билларон из дIабодача цунна гонахьарча моттигашка хIамаш кхоллаш дола низаш дегIадоаладарон дикка тоадергда къилбаседенгахьа дIа гаьна яда районаш боахама гIулакхашта караерзаяра хьалаш. БАМаца цхьан ханна буллаш латтача Тында - Беркакит машиннаькъо Iалашдергда Къулбехьен Якутеца аьттув болча тайпара транспортни бувзам оттабелга. хIаьта цо а новкъостал дергда тIехдикача коксующи кIорийн аьшка рудайн йоккхий ресурсаш караерзаяра.

Цу тайпара, БАМ болх бе [illegible]

(АПН).

А. БОКОВ

ХАЛА КЪОВСАМ

ДУВЦАР

КхоалагIа вахта йолаеннаяр буровой нахан Iалама низаи юкъе къовсам латта. Хала къовсам ба гуш воацача моастагIчуццара бар. Гуш воаца моастагIа лерхIар Салмана гаьнна, лаьттагIа, массехк километр кIоарга бурув дIалаьца шоашта духьалбаьнна низ.

Делкъьгахьа лестача хана хилар из. ЦIаьхха сецар хийцца кхеташ хинна кхо километр йIаьха турба. ФуннагI дарах дIа а ца кхасташ юха а ца кхасташ йисар. Цу хана денз ца деш фу дисад! Хийла ше эттав Салман вахтана керте латтача Ермоланча метте, лебедкана юхе, массаза бе еллай цо тормоз! Массехк го боаккх квадрато, бакъда, кхы дIахо кхастац, дозал тIадохийташ Iочу а тоIаяьй турба, сома аьцка муш хадаргбий-те аьнна хеталуш хьал а увзаяьй — меттахь ялац. Иштта хьадоагIа делкъига денз, цкъа соц, моторий таташ, тIаккха юха а уьгIа долалу.

УвгIача моторий татайл а котбоалаш «тIувтI, тIувтI», аьнна гоннахь дIахозаш телефона гургал бийкар, массаза цу телефона тIаваха, жоп дала дийзад Салмана цу сатем боабаьча сахьаташка. КIорлаьяй цуппа из телефон а. Ше яхар дIа ца хозаш санна чIоагIа лув из.

— Хувцаденна хIама дац! Разгрузка а ю, тIаккха иттпхийтта тонн дозал тIадохийт.

Районни инженерно - технологически служба лоацдаь аьлча РИТС-а начальник Султанов ва телефон еттар.

— ТIаккха? — хетт цо, вахто даьчох пайда хиннабаларе шоашта шиннена юкъе из къамаьл хургдоацилга шийна ца ховш санна.

— Меттахьа далац — цIогIа детт Салмана. — МехкIаьтта чухецен? ХьайоагIий из агрегат? Хьаеча дергда-кх из а. Цунгара дIа мел иккхар-м даьд.

Агрегат яйта па Iеш ше а воагIаргва, аьлар Султанова. Цунах Салмана дика кхаъ а хиланзар. ХIана аьлча дийнахь вена хиннав из, самукъадаккханзар, мишта хиннад, бехке малав тахка гIерташ дисар а саготдир. Мала хургва цунна бехке? Сага бехк болцаш массагI хьовзам а хатар а хул бурув тохача. Дуккхача шерашка бурувдеттача болх беш вола Султанов ховш хила-м веза из. Центральни инженерно-технологически службе а бурув тохара балхий управлене а ховш да хиннар. Цигара а телефонаш етт юкъ-юкъе. Массанена а кхерам тессаб цу хатаро. Иштта хIама чуйсделла цкъаза кIираш, бетташ доах хинна хьовзам дIабаьккха юха бурув тоха доладаллалца. Моттигаш нийслу скважина кхы дIахо пайдена йоалаш дIайоалаш а. Из геттара вогIар да. Вешта из хуле а вож хуле а хьовзам ба-кх из. Къаьстта хIанз. шера план ханал хьалха кхоачашъяра чуйоагIаш йола из скважина геттара яьнна а йIаьххача юкъа яьнна а дIавлар.

Массарел дукхагI-м Салмана Iаткъ из. Управлене плана юкъейоагIаш хиларал совгIа из Салман керте а латташ йоаккхаш йола, цун духхьашхара скважина а яр. Шу доладуш оттавир из буровой бригада начальникалла. Шин шера бурильщик волаш а цул хьалхагIа бурильщика гIоьча волаш а ше болх баьча бригадана керте. Цу шерашка цаIаш дIаихаб бригадера, вожаш тIабаьхкаб, хIаьта цхьабараш хуаца ца луш Салманаца цхьана болх беш ба. Масала, Ермолаич, Гири.

Тайп-тайпара шин саг за уж шиъ. Ермолаич дог тийша ва деррига а шоаш кот а болаш чакхдаргхиларах. Салман а цунах гешавеш хул из. ТIаккхо Гири? Цун уйлаш кхы тайна хет Салмана. Тхьовра цо Ермолаичагара тормоз хьайцача миста хIама кхаьллача санна йистматташ а эза аьлар цо:

— Сеска Солса а вена цо ший низ тIабахийтача а хьадоалге тамаш я бурув-м. ЧIоагIа дIалаьцна ер-м.

Из хинна новкъа долга хоалацар Салмана цун оазаца, цхьабакъда, дика хеталга гуш дар. Сатехар Салмана, йист ца хулаш Iийра. ХIаьта Гирена ше аьнначох кхоачам хиланзар.

— Хьай да вахача гIойла [illegible] ваха мегаргва хьона.

— Мича ваха?

— Хьай безам болчча. ЦIа ваха а. Хьашт дале!

— Нийса йоах Салмана. — аьлар Ермолаича. — Човна гIа тух хьерцар морг да Iа дувцар.

Во бIарахьежар цунна Гири. Ермолаича аьначо а цу эрсечунна - вайнаьха мотт ховш хиларо а, из волча метте шийна ховш болча шинна а меттала цунна къайла хургдолаш хIама ала йиш ца хиларо а эгIазвигар из.

— Мегаьд, мегаьд, оаш яхар да шоана, — аьнна, шин кулг хьаллахийтар цо. — Шо шинъ цхьан оагIор а ваьнна соца къовсаваллал хIама а дацар укхаза-м, — цхьа лоацца юкъ яьннача гIолла тIатехар: — Аз-м укх скважинах вийстача сагах мо мара тешам боацандаь аьннадар.

— Тхо теш укханах, — аьлар Салмана.

— Дика да, дика да...

— ДIаховш хилалахь тешилга.

— Дика да ях аз-м... хьакимашта дикагIа гу. Тхо фуй? — юха а велакъежа йистматташ эзар цо. хий да мотташ къаракъах къург бича санна...

Цу хана денз вIаши йистхиннавац Салмани иаи. Вышка чу дIачу массаза воал цо цаI алар кхер Салман. Хов цунна цхьа чудоргдоацар мара цо аргдоацилга. Ше ца а оттавеш Салман начальникалла оттавар, цул тIехьагIа бурильщик волчара Iолохваь, шийх помбур вар а ца лови эгIазал я из ца вутар. Бакъахьа хетар Салмана Гири хIанз вахте воацаш валаре. Цун когаметта ше дIаотта кийча вар из. Салмана фу бе да моллагIчун когаметта дIаэттача а. КхоалагIа вахта я сатем байна из укхаза хьувла. ЦIа а диценнал, ше цIа ца воагIаш хIана висав хьажа Лидас телефон ца тохарах цец а вувлац е цун уйла а яц. Е из уйла еча а вац.

Бийса йийкха а сатийна а яр. Цкъаза бийсана ше буровой висача вышкана хьалхашка дIа а этте латташ Iаьдал дар Салмана. Iоха, культбудка чу а ваха е цигга яра, баь чIегилга тIа оагIорвала сатем хилацар цун. Из беррига болх, бригаде чувоагIача хIара болхлочо деш мел дар шийх тийша долаш санна хетар. Дуккха миноташ йоахар Салмана иштта латташ. Цо ладувгIар дизелеи насосийи хувцалуш доацача, цхьан тайпарча таташка, хIаьта сайца, бурув дIаьхдеш, керда турба хоттача хана ладувгIар дехьара а сехьара а хьахозача бийсан оазашка. Хаддаиза доалла баскилгий «цIар», вIаши чутаръеш санна хетийташ дола пхьилийи лекъийи Iехар—масагI тайпа яр уж оазаш. Хозахетар Салмана цу миноташка сигале а. КIоаргача цунна чутехача баьдеча кIада тIа геттара дукха а сийрда а лар седкъий. Вышкана юххье йоалла лампа а хетар Салмана седкъа болаш санна. Бийсан боадоно сигаленах дIаэяь из гаьнна седкъашта юкъе йолаш санна.

Цу хана, Салман иштта латтача хана, цунна тIадоагIа Шарик. Тайша бос а болаш, йIаьха кIаьда мос а йолаш эIамаго жIали. Цу буровойх къасташ дац Шарик. Вышка а цигара чоалх а кердача метте дIахьоча хана цигга дIадола из а. Столове чуйолча вагончика тIеххьа доаллу, ше массаза а дижа цу кIал уллаьдаь. ХIанз Салман цу ший метте дIаэттача а гIадера Шарик. Шийн даьнна сома цIог а лостадаь. Салмана хьалбIара а хьежа Iохайра, ше теркаллайта доаллаш санна цкъа-шозза гIийло узам а бир. Бакъда Салмана теркалдянзар из. Цун бIарг а лерг а — еррига уйла а вышкагахь яр. Цу чу доаллар мара хIама дацар цунна гуш а цунна хозаш а. ХIаьта хьахозаш дар юкъ-юкъе увгIача мотора тата да. Сецача а шийна хозаи санна хет Салмана из тата. Каст-каста дIахьож из агрегат тIалатта машин хьаи езачахь.

Эггара тIехьа я дукъа баламах гучаьлар машина сердал. Цу миноте хьакхаьчар Салман хьийжа машин. «КРАЗ» яр из, шийна тIа йоккха агрегат а латташ. Укх сахьате цу агрегата низ болча насосо дIоахдаь мехкдаьтта чухецаргда. Скважина чу йотта молхаш йолаш санна хет Салмана [illegible]

Цигга вена кхаьчар Султанов а. Ше хьатIакхоаччашехь Салмана балам тIа кулг диллар цо.

— ХIама дергдац, къона начальник, халагIчул а котдийннад вай. Укх сахьате...

Ший бе йоалла каска тIа а тилла вышка чу дIачуволавелар из. Цхьа кIеззига сапаргIатдаьлча санна хийтар Салмана, уж лешаш хьахезача. Тхьовра телефонаца къамаьл деш а цул хьалхагIа буровой венача хана а санна воацаш кхыча бесса хийтар цунна Султанов а. Цунна тIеххьа вышка чу дIачуволавелар Салман а.

Машина тIарча агрегатагара хьайоагIа пхьарс мо сома брезента турба скважинах дIахоттаи боахкача болхлошта йисте а лаьтта юхаарабаьнна машина тIавера уж шинь. Тата даьлар машина моторага. болх дIаболабир агрегато, кертах хIама теха човхабаь боккха текхарг санна тохаелар турба, дIай-хьай етталуш, шийна гонахьа дом а лелхийташ.

— Чудоладелар мехкдаьтта, — аьнна, кулг лостадир Султанова. Геттара раьза вар цунна Салман. Дага а дацар иштта цо ший дог урзувттадергда аьнна.

Сатесса геттара сийрдаьннаяр бурув юхьедоалла турба цIаьхха дIакхестача. «Ура-а» аьнна цIогIарч лийлхар вышка чу. Султанова юха а Салмана балам тIа кулг диллар.

— Аз аьлариий хьога! Укхал унзарагIчул а котдийннад вий-м.

Деррига а ше бахьан долаш хилча санна, ше хиннавецаре бурув хIанз а ше дIалаьцначa хургдолаш санна шийх вокхийвеш лувра из. Салмана дийтар из, ше теркалдаьдале а. Ловча йойла цо куралаш, ловча везлулва из. Кертердар авари дIаяккхар, котдовлар да. Бурув дIахо тоха йиш хилар да.

— Баркал хилда, — аьлар Салмана.

— Баркал а аьнна кIалхарвала воалла хургва хьо, — цIелг оагабир Султанова, — Хьогара-м устагIа боагIар. — Кулг а лостадаь тIатехар.

— Мегаьд, москала боргIалца дIадерзийтаргда вай из.

— Тховсара сарахьа хургья-кх из! — вышка чухь мел волчоа дIахайта моторий татаел котвала воаллаш санна цIогIа техар Салмана.

— Укх районе дIалелаш из яле...

Новкъосташта бIарахьежар из, уж массава шоайцига чухьеха, царна шу оттаде кийча волаш.

— Екъа-м хургьяц из? — велакъежар дизелист Яша.

— Фу? Москала боргIали? Хургьяц вай даха. ТIаккха-м кхом ма-барий цун. Хургья йошае хIама а.

— Къамарг йошае хIама хуле москал яцар аьнна-м Яша сагота а хургвац шоана, — юха а хьежа велакъежар лебедкана дIатIавийрза тормоз бе йоаллаш латта Ермолаич.

Белабелар вышка чура баьраш. Велавала а кхычар дер де а гIертар Гири. бакъда, вIашитIехьдалацар, юхь тIа гучаикхаэ алалехь а дIадовра велакъажар. Салмана зувра из. Уйла йора: «Ванах, гIадвигаван-теш из карагIдаьннача? Цун а дакъа ма-дий цу юкъе. Юстара мича лаьттав из а, хIама хургдац яхаш кулг тийсадале а. Хила йиш йий саг шийна карагIдаьннача вокхий ца веш? Соцара ший дегамакх бахьан долаш хила деза-кх цун из. ХIана? Са сай мичай ер скважина, массане юкъа ма-йий...»

Султанова юкъагIъяьхар Салмана керта чу сихъенна хьайза уллаш.

— Мегаьд, мегаьд, лелийта москала боргIал, аз-м бегаш бу, — аьнна, араволавелар Султанов.

— Аз-м бац! — аьлар Салмана. Цунна тIеххьа араволавелар из а.

— Хьа сесаго тхо юхалелхадой? — тIехьаххайкар Яша.

Салман жоп дала веннавар цо аьнначоа духьала, бакъда Гири йистхилар цул хьалха.

— Хье араваьккхандаь яха хургда Iа, — аьнна, велавелар из.

— Чорпо воагаваьчо хина фу яьхад, йоах

Юхасецар Салман, пецваьна латтийсар. Цун га даккха воаллилга да Гире из? Цунах Салман кхетаж вац.

[illegible]

аьнна, жIали хьаьстар Салмана, вож геттара цIог лестадеш, сетта доладелар, цох кхоачам ца хеташ лаьтта Iо а керчаш.

Салман юха а вышка чу вахар. Цига деррига а ший лерттIа дар. Шорттига гобоахаш кхестар квадрат, тIехь-тIехьагIа лоацлора из — бурув лаьттагIа чудоалга дар из.

Салман вышка чура араваьлча Шарик цунга хьежаш дагIар, тхьовра шоаш шинь вIашагIкъаьсттача метте.

— Долле, Шарик, салоIаргда вай. — аьлар Салмана. — ХIанз бокъо я салаIа.

ТIеххьа доладелар жIали, шорттига, ловза а ца ловзаш. Салман культбудка чу дIачуваьлча цхьан юкъа дIачухьежаш а даьгIа. столове чуйолча вагона дIа-кIал а даха, дижар из.

Культбудка чу латтача дивана тIа дIаоагIорваьлар Салман. КIаьдвеннавар из, кIаьдача диванах дегI дIахьокхаделча наб а тIагIерта яьлар. Цхьан юкъа тхьагIарвахача цунна хетаделар ше цIагIа дивана тIа уллаш санна. БIаргаш хьадийлар цо: хайра из иштта доацилга. Бакъда, цун безам бар хIанз буровойна тIалаьтта кхерам юхатехача. дег тIара сагото дIаяьлча. цIагIа хила. Цхьаькха а дар Салмана ловш, цо сатувсаш: Лидас телефон тохар, ше тоха веннавар из, бакъда юхаваьккхар цхьан уйло: Салман цIа ца воагIаш хIана висав ца хьожаш йз хIана вгIа? ФуннагI хила а ма-тарлой арахьа. Уйла ю Салмана вышка йолчахьара хьахозача цхьан тайпарча татага ла а дувгIаш. Эггара тIехьа а цу тато торкаваь, набаро дIаозаваь тхьайсар из.

Салман сомаваьлча малх геттара лакхбеннабар керда вахта йоагIа ха хьатIакхаьча ца Iеш тIех а яьнцаяр. ДIаяраваьлар из. Гуш вахтови автобус яцар. Яхайий-хьогI из, Салман тхьайса уллашехь? Сихха вышкагахьа дIаволавелар из. ТIехьадоладелар Шарик а.

— Шарик, со сома хIана ваьккхавац Iа? Гой хьона вай дийша дадашехьа вахта хувцаенна?

Шарика, Салман йист массаза хул, цIог лостадора.

Вышка чу сийсара бус шоаш хиннараш бар. Болх цо соцаш дIаболар, бакъда буровикаш раьза бацар керда вахта ца кхоачаш. Къаьстта Гири.

— Тхьоврехь телефон тоха езаш хиннаяр. Ер-м дош доацар ма-дий. ЦаIаш балха а боахкаш вожаш бийша а бадаш...

Из Салмана доагIаш дар. Из вагончика чу цхьан-шин сахьата оагIорваьннадаь еш Iоттар яр из. Салмана цунна духьала ала хIама а дацар.

— Сахьат гаргга тIехьаяннай вахта, — аьнна, корта оагабир Ермолаича а.

Алхха Яша вар йист ца хулаш, цудухьа из раьза вий-веций а хацар.

Телефона дIатIаволавелар Салман. Цу ханна баламах гучаьлар вахтови автобус.

— Тоха ца езац мукъаваьлар хьо, — аьлар Гири. Ше мел оалар Iоттар еш оалар цо.

ХIанз а духьала хIама ца оалаш витар из Салмана. Цхьабакъда, автобуса шофера-м тIаваьржар.

— Сога фу де ях Iа, яьй къопах? — йоахар шоферо. — Путевка хьабе а елла се хьалаьллача хьавенав-кх со. Е тиша чоалх вIаштIехьа ца хилча, аз фу дергда укхаша? Хьакхимашца дувца! Тхачарца а шоайчарца а.

— Дувцаргда! — аьлар Салмана — Тахан! Укх сахьате, вай цIаккхаччарца.

— Дувца. Со вита. Сох лата ма гIерта. Сона атта да моттий хьона укх тишача тIолхаца? — иштта аьлар цо ший автобусах.

Юхаваьлар Салман, дIаволавелар цунна юхера. Вовз Салмана из шофер. Массавола саг бехкевергва цо, шийгара дIа мел иккхар, укх миноте волалургва хила тарлуча аврех а, боа тарлуча нахах а дувца.

Шоаш тIа а хайша автобус йолаелча сатийра буровикий, вахта дукха гар бахьан долаш дег чу енна эгIазал а дIаяйра, кхьметтел Гири а вегIар из халахетар шийна вIалла хила а ца хилча санна. Салмана цIа ца ваха, сарахьа гIоргволаш Iе уйла хиннаяр цкъарчоа, тIаккха автобуса хьакъехьа [illegible]

Доазол дехьара

ЧIоаггIа дика лоархIаш лелаю кубинцаша советски «Жигули» яха машинаш. Цу комфортабельни, экономични, болх беча хана тешаме йолча Тольяттерча завода машино ше дика хилар хьаьхьекхад гIайреп тIарча тропически наькъашка а.

СУРТА ТIА: «Жигули» Гавана улицашка.

ТАСС фотохроника.

ЧIОАГIЛУ МАШАР БЕЗАЧА НИЗАША ЦХЬАНА ЛЕЛАДУ ГIУЛАКХАШ

Дерригдунен машар безача низий конгресса гIулакхаш дIахо чакхлахарах бувзамаштей йолча Дунен халкъашта юкъерча совета балха комиссешерра заседани хилар дуккха ха йоацаш Москве. АПН корреспонденташа М. Пилосовей Ю. Тарскей интервью ийцай цу совета президентагара, Дерригдунен Машара Совета генеральни секретарагара Ромеш Чандрагара.

—Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революце бахьчой Советски паччахьалкхе хьаяьчой Владимир Ильич Ленина, — аьлар Ромеш Чандрас, — халкъий дегаш ураоттадаьд керда общество хьалъяр духьа къовсам лоаттабара. Планетерча халкъашта Ленинвовз машара тIехьара къовсамхой тайп - тайпара общественю - политически строяш йола паччахьалкхенаш машаре яхара принципа лард еллари хиларах а. Халахете а, дунен халкъашта юкъерча юкъмоттигаца лелабеча цу тайпарча наькъа духьала гIерташ дола низаш дунен тIа хIанз а долаш дале а. вай дог тийша а долаш бакъду ленински идея котъялар, из тIа-тIа шерагIа дIаяржаш латташ хилар. Из идея я халкъашта юкъерча машара тIехьарча болама ларде йижар. Тахан вай тешаш а долаш доккхий толамаш доах кхохкам кIаьдбарен машаре дахарен политико. Вай деношка цу тайпара политика тIа-тIа дукхагIа къоабалъяь тIаэцаши хьаллоацаши я цIена дог-уйла йолаш болча бIаьш миллионаш чаха юкъе. Машар безача дерригача низий тахан керттера декхар — кхохкам кIаьдбаре процесс юхаластаргйоаца гIулакх делга.

Дерригдунен Машара Совета практически гIулакхаш ше доашхаш. Ромеш Чандрас цар керттерча лостамех цаI ба аьлар колониализмана, неоколониализмана, расови дискриминацена духьала латаш долча халкъашцара солидарность чIоагIъяр духьа лоаттабу къовсам. къамий - кортамукален къовсам хьаллацар.

— Укх тIеххьарча хана машара гIулакха карагIдаьннача сийлахь - доккхийча хIамашта юкъе къаьстта белгалъяха еза. — аьлар цо, — Вьетнамей Анголай халкъаша яьха котталонаш Цар исторически котталонашка, шеко йоацаш, лоархIаме дакъа лаьцар машара тIехьарчар боламо уж хьаллацарой царцарча цун солидарностой Iаханарча ден декхар — ЮАР-а, Намибе, Зимбабве халкъаш а хIаьта иштта хIанз а тIехьа колониализма Iазапа кIал йоакха кхыйола территореш а мукъаяхари дукха ха йоацаш кортамукъа даьннача мехкий халкъаша цар яьккха паргIатон кортамукъалей царгара дIаяккха гIертача неоколониализма низашта духьала лоаттабу къовсам хьаллацари. Мукъадаьннача мехкаша шоай бокъонца йола кортамукъале бахьан долаш лоаттабеча къовсама вож этап — экономически уж кхычарех тийша хIама доацаш а хинна дIаоттилга. Цудухьа дегIаахара дешашта 8 октябрера 11 октябре кхачалца Будапеште хургйола Дерригдунен конференци гулъяр — укх шера Дерригдунен Машара Совето хьаоттаяь лоархIамегIара инициатива. Конференце цу даькъе дувцаргда кортамукъа даьннача мехкашта цар къамий экономикаш дегIайоалаяран Iалама ресурсаш караерзаяран новкъостал дара деш а.

Ромеш Чандрас бехке йир машар безача низий боламе дуккха миллионаш долча китайски халкъо практически дакъа лацара новкъарле еш йола Китая хIанзарча кулгалхой политика.

— ХIанз Дерригдунен Машара Совета юкъе бац, — аьлар цо, — китайски викалаш. ХIаьта цо а хьахьокх китайски кулгалхой белггалара политика. Вайна чIоаггIа халахет из. хIана аьлча китайски халкъ, планетера дерригa халкъаш а сана, шеко йоацаш, машара гIулакха тIехьа да, цудухьа массане юкъара машар чIоагIбара программа цо хьал ца лаца йиш а яц Халахете а, харцде йиш йоацаш да, маоистски кулгалхоша машара тIехьарча китайций гIулакхашта новкъарле еш хилар, хIаьта из дукхагIа а новкъа да адамий кхелашта Iалаьмате боккхача лоархIаме хинна сийлахь-йоккха китайски революци яьнначул тIехьагIа дуккха шераш дIадахача хана цу тайпара хIама нийсдаларах. Цу тIа а ангольски деша а империализман расизман низашкахьа баьлар китайски лидераш. Чиле халкъацарча солидарноста болам шерлуш латтача хана Пекипо эггара хьалхарчарца оттадир Пиночета фашистски тIема хунтаца дипломатически торговни гIулакхаш. Маоистски кулгалхоша массе тайпара новкъарле ю герз Iоаделга соцадарах дола дош къоастадара. хIаьта из духьала да китайски халкъ а юкъе долаш долча халкъашта дагадоахкарашта Цхьабакъда вай массане а дегдовх дуккха миллионаш долча китайски халкъо машара тIехьа латтарий боламе дакъа лоацаргхиларга а цу гIулакха шийгара доаггIар дергхиларга а.

КПСС XXIV съездо тIанийцачей КПСС XXV съездо дIахо дегIайоалаяьчей машара Программа массане юкъара машар лоаттабарах чIоагIбарах бола лоархIам белгал а баьккха. Ромеш Чандрас аьлар:

— КПСС XXIV съездо тIанийцача машара Программа вай боламе дакъа мел лоацарий дегаш vра а оттадир. царга шоай чIоаггIа гуманни долча гIулакхах кхы а чIоагIагIа бIу а болийтар Кхыметтел гуччахьара антисоветчикаш мукIарал ца дича балац, аьнна хет сона. тахан укх тIеххьарча хана цунна Iалаьмате доккхий хIамаш карагIдаьнна хилара. Машара тIехьарча къовсама болама гIулакхий ерригача сферашка, герз дIадаккхар, къамий кортамукъале бахьан долаш дунен халкъашта юкъера кхохкам кIаьдбар, белггала аьлча. Гаргарча Малхбоалера гIулакхаш машаре къоастадар духьа лоаттабу къовсам из бале а. — Советски Союза уж ерригa инициативаш советски машара Программа тIа вIаштIехьъяьха яр. Цудухьа тахан хIаранета бакъдулургда вай планетера политически хьал кIаьд деча яьха йоккхий котталонаш доккхача даькъе из хьинаре чакхъяхарах яьхалга. КПСС XXV съездо машара Программа дIахо кхы тIа дегIайоалаяьй. Советски машара Программа цIена уйла йолаш мел болча наьха деганш ураувттаду. кхотабу уж, хьинар айду керда пайдана инициативаш хьалхаяхара КПСС XXV съездо керда этап хьайийллай машар бахьан долаш, ерригача континенташкара миллионаш нах вIашагIтехача цу бакъахьарча гIулакха тIа керда толамаш дахар духьа.

(АПН).

ЛОРА ХЬЕХАМАШ

ФИЗКУЛЬТУРЕИ УНАХЦIЕНОИ

Сага унахцIено лораяра къаьстта лоархIам болаш я физкультурен спорти. Советски нах физически дегIабаьхка хилийтара йоккха йоакхо ю Коммунистически партей Советски правительствоси. ХIаьта физкультурен спорти халкъа, паччахьалкхен бокъонца дола гIулакх а хинна дIаэттай хIанз. Физкультурен спорти дIахо а дегIайоалаяра хьакъехьа дийцад парте XXV-ча съезде.

Физически дегIабаьхка хила беза коммунизме баха нах, аьннад Коммунистически парте Программа тIа. Низа чIоагIа, боккха лоIам бола, къонахчал, денал, функагIа тIаккхачарах бохаргбоаца нах беза вай обществана. Иштта хургйолаш хьалкхее еза хьатIахула тIехье.

ТIехь-тIехьагIа дукхагIа хул физкультурай спортей учрежденеш, мехка дуккха а дукхагIа йолча предприятешка еш я производственни гимнастика.

Iилма деча тохкамаша тешал ду саго вахаш йоаккха ха, цо творчески къахьегаш йоаккха ха йIаьхъяра физически культура боккха лоархIам болаш хилара. ХIаьта хIанз, технически прогресс сихха дегIайоагIача, физически къахьегам тIатIа кIезиглуча, цунга хьежжа сага дегI лелаш хилар дикка чухьнахьа даьннача хана физически къахьегам хьакъалца беча балхага боалаш латт.

Дика вIаштIехьъяьха еча физически упражненеша лакхъю сага къахьегама овсарле, хулаш дола лазараш, травматизм лаьгIъю Боккха лоархIам болаш я физически культура ларба дара а. Цо лоацъю сага дарба дара ха, сихагIа сaг верзаве. из къахьега юхаволавалийта торо лу Из а спорт а къаьстта лоархIам болаш я дега лазар долча наха профилактика еча. Дог массаза а тренировка е езаш да Из ца йича ледара бу цо болх, цамогаш хул. Лораша даьча тохкамаша хьахьекхад спортсмений дог кхычарел гаьнна дикагIа болх беш хилар. Спортсмена дего дикка дукхагIа аорта чу хьачулу цIий из хIара вIашка массаза таI. Спортсмен воацача сага дог вIашка массаза таI 50—60 миллиметр цIий аракхосс. хIаьта спортсменачо — 80—100 миллиметр.

Масала, тIагIертта чIоаггIа физически болх бича, е ведача, е велосипед хеххача спортсмен воацача сага цкъа вIашка теIача дего аракхосс 100—120 миллиметр цIий, хIаьта спортсменачо — 200 миллиметр.

Дог. вайна ховш ма-хилла, сага эггара а лоархIамегIа ярех цхьа орган я. Цо цIийца вай дегIага кхоачийт кхачан продукташ. кислород. хIаьта вай организмацара дIакъоастаю углекислота, кхыйола ца эша веществаш.

Мичча тайпара талхе а. дог талхача сага дерригача дегIа Iаткъ из. Цудухьа массаза а тIахьожам лоаттабе беза дего беча балха, из цамогаш хургдоацаш хIама де деза.

Дог унахцIена хургдолаш лоралара эггара дикагIа дола хIама да саг гигиенически цIена хилар, дог чIоагIдергдолаш йола физически упражненеш шоай хан-ханнахьа яр.

Нервни центраша беш бола болх соца а баь, царга салаIийта йиш хулийт физически упражненеша. Цу тIа гIолла вIаштIехьдоал саго дуаш пола хIама дегIах дикагIа дIалатийта а организма ерригa кхыйола реакцеш толашагIа чакхъялийта а.

Хьакъалца болх беш волча сага унахцIено лораяра боккха лоархIам барех цаI да цо къахьегача дийнахьа шозза лоаца физкультура яр: болх беш 2—2.5 сахьат даьлчей шозалагIа делкъел тIехьагIа 2—2.5 сахьат даьлчей.

Иштта хан-ханнахьа физкультура яро кIаьдвалар дIадоаккх, болх дикагIа байт центральни нервни системага, дегага, пехкашка, диар дегIах дикагIа дIалатийт, чена чу а когашка а венозни цIий сеца латтийтац.

Иштта физкультура еш унахцIена волча сага йIаьхха ха-на хала болх булургба, кIезига кIаьд а луш.

Цу дерригнеша а хьахойт вайх хIара саг физкультурен спорти езаш а шоай хан-ханнахьа еш я хила везилга. Цунна вай воай унахцIено чIоагIъергья, хила тарлуш дола лазар юхатохаргда, болх аттагIа а дикагIа а булургба.

Физкультурен спорти хIара денна вайна эшаш дола хIама а хинна дIаотта деза.

Р. АРАКЕЛОВ,
санитарни просвещене республикански цIен лор.

АЬРЗИ-ХАЛКЪА КУЛЬТУРА МУЗЕЙ

«Архитектура — из а летопись я, цо дувц иллеша а преданеша а ца дувцача хана».

Н. В. ГОГОЛЬ.

Вайнаьха культура йоккха центр я ЖIайрахара чIож. ВорхIлагIча бIаьшере ваьхача цIи хезача эрмалой географа Ширакатне Анание, «Кавказа доккхий лоамаш, сиха дола доккхий хиш, хоза городаш» ювцаш яздеча хозача моттигашта юкъе хьоахаду Iармхий а. Хьагучох, ЖIайраха чIож дуккхача хана деиз кхычахьара тIабаьхка нийслуча наьха теркам тIаозаш хиннаб.

XVIII-ча бIаьшере ше Iармхин чIожа Iалама хозленахи архитектура тIехдикача памятникаш шоаш дола цигара гIалаши ювцаш географ хиннача паччахьа воIа Вахуште яздаьд: Тийрки Iармхийн вIашагIкхетача, цига царна юкъе улл ЖIайраха, доккхийча лоамашка ягIа крепоста дараш санна пенаш дола гIала.

Дувцачох, ЖIайрахарча чIожах эггара хьалха гIалгIай баьха моттиг лоархI. Хоза товш-да укхаза цхьан оагIорахьа — Iочуохкадена лоамаши бердаши, вокх оагIорахьа — дийхка хьу, шакIа санна цIена долха масса хиш, шовдаш, хьасташ, цIена фо. Цу хозненаша сага са паргIата доакхх, цун унахцIенонна дарбане да. Цудухьа 1928 шера Iармхи тIа хьалйир пехкашта лазар дараш лаьрхIа йола санатори.

Цу шин атагIа я цхьаннахьа а йоацача тайпара дукха вIовнаш, малхара кашмаш, нах чубаха гIалаш, тийкъа моттигаш. ХIара 3—4 километр дIахо ваьлча латт халкъа зодчества памятникаш. Уж я Аьрзи, ЖIайрахе, Бейни, Лаьжг, Фалхан, Фуртог яха юрташ, Маьт Села яха текъаш хинна еза моттиг, иштта кхыяраш. Цу вай цIераш яьхача архитектурни комплексий хьисапе хьаяьй Къилбаседа Кавказе ший тайпара кхы йоаца Аьрзи-Юрт центр а йолаш йола историко-архитектурни музей - заповедник. Цул совгIа Iармхи тIен ЖIайрахен гIолла чаккхйоал Еррнгсоюзни № 386 йола туристически маршрут Ахкан заманахьа цига хул Советски Союза массайолча моттигашкара баьхка эзараш туристаш.

Вай дувцар керттерча даькъе Аьрзе йолча музейк-заповедниках хиларах, массеxк дош аргда аз из юрт хьахиларах.

...Цкъа Кербита-Юрта баха нах хьунагIа кхаьчаб. Цига га хьахоадайча ткъовронашта юкъе корабаьб царна ший кIорнгаш а тIехьа аьрзе бIы. Цу тIа гIолла Аьрзи аьнна цIи тиллай цар юртах. Иштта дувц легендас. Аьрзи вайнаха чIоагIа лоархIаш хиннай из низ болаш, майра латаш хиларах. Ноахало ноахалга карара кара луш хиннай Аьрзе баьхача наха шоай юрта символ — археологаша гучадаьккхача тайпара VIII бIаьшере бронзах хьаяь аьрзи - бIагIа. ХIанз республикански краеведчески музее я из.

Лаккхача гув тIара лагIай хьисаперча ирача босагIа Iармхигахьа Iочуйийрза улл гIалаш ягIа Аьрзи-Юрт. Пхеза - ялхазза вIаштIардаь цIенош миссел лакха, пирамидай санна тхов къайла йола цун пхи вIов цу юрта чIоагIале я. ХIаьта цхьан хана цу тайпара вIов 16 хиннай. Уж XV—XVI бIаьшере хьалъяьй. Нийсса урагIъяха латтача тIема вIовнашта (ерригаш а 22 я уж) гонахьа латт царел дуккха хьалхагIа хьалъяь лоха шозза-кхозза вIаштIардаь цIенош миссел йола нах чубаьха гIалаш. Уж хьалъе йолаяларца, хьахетаргахьа, дIадоладеннад йоккхагIйолча гIалгIай юрта — крепоста вахар. Циггача хьалдаь да лаьттан тIара гIалаш санна дола кхерах детта малхара кашамаш.

ХIанз Аьрзе саг вахац. Нах IокIалбаьннаб.

В. И. Ленина яздаьд: «ДIаяхача замах юхедисар. искусства памятникаш хиларца а ца лорадеш, из ши-шийца да, дIаяхача ханара бытей вахарей памятникаш хиларах тарра лораде деза». Из васкет кхоачаш а деш вай партей правительствай боккха теркам тIабохийт материальни культура памятникаш дIадовзийтара а уж лорадара а гIулакха. Цунна тешал ду 1969—71 шерашка Эса чIожера ТкъобIаь - Ерда яха цIи хеза киназ, иштта Советски района Итумкхалара Дерей Дереахкарей вIовнаш юхаметтаоттаеш хиларо.

Материальни культура памятникаш довзийташ республикански краеведчески музея арахец брошюраш, буклеташ, плакаташ, значокаш, иштта кх. Юххера а 1975 шера Аьрзи - Юрт тоаеш дIадоладаьд балхаш. «Гипросельхозстрой» института проектагIа из балхаш деш я Нохч - ГIалгIайчен культура министерства ремонтно - гIишлой участок. Цу проекта автор вайнаьха архитектура дика йовзаш вола архитектор Ш. С. Евлоев ва.

Архитектурни памятникаш юхаметтаоттадарал совгIа, историко - революционни сийлен моттигаш йицлургйоацаш а балхаш деш да. Иштта Фуртогера граждански тIема турпал Г. С. Ахриев ваь цIа тоадеш да «Октябра 40 шу» яхача совхоза новкъосталца. Кастлашха цига хьаделларгда Г. Ахриева мемориальни цIа.

ЖIайраха чIоже хьачуводдача «Алханчуртский» совхоза инициативагIа массеxк шу хьалха оттаяьй Ахриева бюст, цунна гонахьа хоза карт яьй, гаьнаш дIаегIай. ЖIайрахарча школа - интерната дешархоша укхаза пионерски сбораш ю, революце, граждански Сийлахь - боккхача Дай - мехкен тIемий ветеранашца вIашагIкхетараш ду.

М. АЗИЕВ,
республикански краеведчески музея воккхагIвола Iилман болхло.

ЭРСИЙ МЕТТАЦАРА БЕЗАМ

Юкъера школа йистеяьккхарех дуккхабараш техникуме е вузе деша баха безам болаш хул. Бакъда массане кховчаш хилац из. Физика, математика, хими дика Iомадаь доллаше а, сочинени язйича кIалбус цхьабараш.

ХIаьта иштта моттиг эттача берий цхьабола дай-нааной школа, хьехархой бехке бе гIерт, во хьийхад, яхаш. Цхьадолча даькъе из а бакъхила тарлу. Цхьаболча хьехархой лакха квалификаци, йоккха балха опыт яц. Хьехархой цхьабараш балхара дIабувлаш, цар метте кхыбараш хьанйбеш нийслу, кхоачамболаш хилац гойтара пособеш, учебникаш.

Цхьаболча дезалашка хьежача гучадоал дааьша-нааноша шоай берашта боаггIача тайпара кхетам ца балар, царга дешийтара йоагIаш йола йоакхо ца яр. Школе хьехархоша дечох тийша, цох кхоачамбаь Iа уж. ХIаьта бераша дийнахьбус дукхагIа йола ха цIагIа ма-йоаккхий. Цу тайппара, бераша урокаш тIа болча хана мара бувцац эрсий мотт, цул тIехьагIа бувцар нохчий е гIалгIай мотт ба.

Эрсий мотт Iомабара, из Iомабе безам тIабахийтара доккха новкъостал дергда дааьша-нааноша шоай берашта цIагIа йоккха йоаца библиотека, цар деша догдоагIаргдола книжкаш хилийтаро, бер даь ди тIакхаьчача, из классера классе даьлча, революционни а кхыдола а советски цIей хилча бера совгIата книжка даларо. ТIаккха беро ше кхетаде тардала мегар книжка эггара доккхагIа дола совгIат ший даси нанаси лоархIилга, цунна книжкаш дезалургда, уж деша варгва. ХIаьта книжкаш дешаш долча берий эрсий мотт шаьрлу, царна из безалу. Масала, тха школе хIанз пхелагIча классе дIачубаьннача Хасуханов Iумара, Татаев Алдана, Абдурахманова Тамарена, Черкиеаева Асета дика хов эрсий мотт. Цар дукха деш эрсий меттала книжкаш, библиотекера деша книжкаш кхухь. ХIаьта цар дай-нааной чIоагIа хьож шоай берий дешарга.

ХIаьта цхьаболча, ворхIлагIчей бархIлагIчей классашка деша багIараша эрсий мотт во ховча цхьоалагIча классера бераша санна хала деш эрсий меттала. Цу берий дай-нааной хьажац шоай бераша мишта деш, цар деша библиотекера книжкаш кхухьий.

Дика хургда эрсий мотт шаьрбара берашка шоаш дийшараш царна дIадувце.

Бераша дешача хана хьажа веза цар нийса деший, гIалаттдар тоаде деза.

Школе дукха хIама ду берашта эрсий мотт Iомабара: сочиненеш, изложенеш, творчески диктанташ язъяйт. Иштта из болх дааьша - нааноша шоай берашка цIагIа байтаре, цох школана доккха новкъостал хургдар, бераша мотт дикагIа Iомабергбар.

Шоаш дийша книжкаш, цар чулоацами шоашта царех хетари дIаяздеш лаьрххIа дола дневникаш леладоре дика хургдар. Цо дегIадоаладергда берий эрсий меттала дола монологически къамаьл. Бераша сочиненеш язъеча хана цу тIа гIолла дувла гIалаташ кIезигагIа хилийтара доккха новкъостал хургдар цох. ХIаьта иштта дола дневникаш лeладаро берий шоай а кхычун а уйлаш дIахо дегIайоалае, кхы тIа хьалйиза Iомаду.

Дика хургда бераша шоаш Iомаяь стихотворени е дувцара дакъа массанена а хозаш цIагIа Iодеше. Берашка цIагIа боккхагIбараша эрсий меттала хьадувцийта деза шоаш дийша дувцараш, фаьлгаш.

«Хьайбай дунен тIа», «Кинонаькъий клуб», «Аьрзелг», «Денале гIулакх» яхача телепередачашка хьежачул, «Радионяня», «Дешар довзар», «Берий радиотеатре» яхача радиопередачашка ладийгIачул тIехьагIа, царех шоашта хийттар берашка хьадувцийтача дезале бера эрсий мотт шаьргIа ховш, дувцар цаI шоллагIчоа ма-доаггIара тIехьа доагIаш къамаьл де ховш хул. Иштгача дезала бераша шайн лоIамерча темагIа йола сочиненеш дика язъю, спектаклаш а художественни произведенеш а дика йоашх. Вешта аьлча, цар хьахул логически нийса йоагIа уйла, царна еза лу искусство.

Нохчийи гIалгIайи берашта, эрсех доацача кхыча берашта а санна, эрсий мотт Iомабара хало тIаоттаеш дола хIама да царна эрсий метта дешаш кIезига ховш хилар. Школе ниа дIакхоачар ду массе предметий урокаш тIа цу хьакъехьа берашта новкъостал дара. Бакъда, шоай оагIорахьа дааьша-нааноша а цу гIулакха йоакхо е еза. Берашка цIагIа словарикаш леладайта деза, цу тIа эггара дукхагIа къамаьла юкъе доагIа дола шикхо дош хIара денна дIаяздергдолаш е лоаца предложени оттаергйолаш словарика меттел стенд е плакат хьалтоха а мегаргья, цар уж дешаш е предложени дIаязъергйолаш. Цу гIулакхо бера мотт шаьрбарал совгIа, цун грамотность а лакхъергья.

Берашта могае мегаргья лингвистически лото, ховледовзале, ребусаш, кроссвордаш, кхыдараш. Сона хетачох, цу хьакъехьа чIоагIа пайдане хургда 1969 шера деиз массехказа арадаьнна «Берашта кхийнараштей, зIамагIчарней боккхийчарней» яха М. М. Ципруща книжка.

Зеденнад «Пионер», «Мурзилка», «Костер», «Смена», «Юность» яха журналаш, «Пионерская правда», «Комсомольская правда» яха газеташ кхоачача дезале берашта эрсий мотт шаьргIа ховш хилар.

Берашка эрсий мотт Iомабайтара, царна из безабалийтара накъадаргда цар дика дийшача, дика сочинени язйича, е шоаш дийша книжка дика цар юхахьалийцача, е дагахьа стихотворени дика йийшача, хоастош царна совгIата книжка далар.

Лоацца аьлча, бераша эрсий мотт дика Iомабара школас а дааьша-нааноша а ерригача торонех пайда эца беза.

А. МАЛАКОВ,
Шаьла района Курчалойрча юкъерча школа хьехархо.

ХЬАЛЪЕШ ЛАТТ «АТОММАШ»

ИттлагIа пятилетка чакхйоалаш атомни электростанцеш хьалъеш латтача моттигашка дукхьашха йоагIаргья Ростовски областерча город Волгодонске кийчъяь ядерни реакторашн кхыйола оборудовании. Цига хIанз хьалъеш латт «Атоммаш» яха (лоацца иштта оал цунах гIишлонхоша) еза-йоккхача машиностроене завод. Укхаза арахецаш хургья, мадарра аьлча, ядерни доагорца болх беш йола станцеш кийчъяра хиланза яргйоаца хIама.

Цимлянски водохранилищана юххе улла Волгодонск харжар цхьа бахьан доацаш дац. Еза а, дукхагIча даькъе лакхашера йоаца а оборудовани хи тIа гIолла дIакхахьийта йиш хургья укхаза хьалъеш латтача АЭС-ашка.

Еза-йоккхача машиностроене Волгодонски завода хьалхара аргIа 1977 шера йолалургья болх бе. 160 эзар квадратни метр — иззал моттиг дIалоацаргья завода керттерча корпусо. «Керттерча» крано (тайп-тайпара кранаш ерригаш а 40 совгIа хургья укхаза) 1200 тонн мухь айбу. Цунна нийсса кхы цхьаькха яц дунен тIа. Керттерча корпусе оттаергйолча прессаца нийслургъяр лаха а дац атта: болх беча хана 15 эзар тонн низ тIатоIабу цо. Листаш сеттаеча гIовраштa 250 миллиметр сомача болата листах яь реакторий корпусаш сеттае могаргда.

«Атоммаша» оборудовани хьакхолл мехкарча итташ проектчи институташей машинаш еча заводашей. Цунна оборудовани лоаттаеча дакъа лоац социалистически мехкашкарча а хIаьта иштта Франце, ФРГ, США а дуккхача фирмаша. Заводаца цхьана хьалъеш латт бIарчча промышленни комплекс, 260 эзар киловатт ТЭЦ, цIенош ду комбинат.

Ростислав КВЯТКОВСКИЙ,
АПН корреспондент.
Ростов-на-Дону.

Хулхулау яхача хи йисте, хозача моттиге улл «Лоаман хьаст» яха пионерски лагерь. Укхаза салоI хIамаш тегарий, трамвайни управлене, моттигерча промышленноста болхлой бераша.

Лагерь хьаеллара хетаяь хиннача торжественни линейке бераш даькъала дийцар моттигерча промышленностей коммунально - бытовой предприятейи болхлой профсоюза обкома секретара Попов Петр Никитовича, пионерашца беча балха 25 шу дIаденнача, ВЛКСМ ЦК Знак лелаеча лагера начальника Куминская Раиса Никитичнас.

Зурмаш локх, фаташ етт, байракхаш урагIйолх.

«Коммунистически парте гIулакха кийча хила! — оал лагера йоккхагIа йолча пионервожате, — «Массаза а кийча да!» — жоп лу пхи бIаь кIаьнкой йоIигой.

Гайдара цIи лелаеча дружина хьалхара смена дIайолаьннай.

Сакъердаме гIулакхаш хьеж берашка. Лагере болх беш я авиамодельни, кемай моделай кружокаш, художественни самодеятельность. Спортивни ловзараш, кино, творчески конкурсаш, туристически походаш — из дерригa а берашка хьежаш да.

Лагере салоIача юкъа бераша гулъергья дарбана йола баьцаш, гербареш кийчъергья (кхоалагIа смена йистейоалаш Сержень - Юртарча юкъерча школана совгIата дIалургья цар уж), иштта юннатски болх бергба. Лагере шоай беш я берий. Цига дIайийна я укроп, петрушка, помидораш, коартолаш, гицуаргаш, хоарсамаш. Цига цар оасар ду, хий тох. Ше хьалкхедеча цу баьцадаарашца лагеро ше Iалашъю.

Лагерера эггара хьалхара мероприяти Кошевой Олега 50 шу дизара хетаяь «Пионерски денала костераш» хургья. Цул тIехьагIа — «Аз лира сай халкъа хетаяьй» — А. С. Пушкин ваьча денпа хетадаь цIей...

Сакъердаме да берий ираза вахар.

СУРТА ТIА: «Лоаман хьаст» яха лагерь хьаеллара хетаяь линейка; биологаца Л. С. Маратхановайца беша болх беш боахк дешархой.

Я. РОЗИНА.
В. ЕЛИЗАРОВА сурташ.

Редактор
Т. А. ТЕБОЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

8 июнь

I ПРОГРАММА

9.00 — Кердадараш. 9.10 — Бт. Iуйранара гимнастика. 9.30 — Бт. Кагирхой творчество. Горьковски автозавода берий хореографически ансамбла концерт. 10.00 — Бт. Кагирхой адресаш. 11.00 — Бт. Центральни телевиденей Ерригсоюзни радиой йоккхача симфонически оркестра концерт. 14.30 — Бт. Йоккха гIишлош хьалъечара балха денош. Кинопрограмма. 15.30 — Изобрётатель. Передача дIахьу ВОИР-а Центральни Совета председатела Софоновс. 16.00 — Берашта дола фильм. «Ахка дайпад» яха художественни фильм. 17.15—Бт. «Орленок» яхача телестуде концертни зал. 18.00 — Кердадараш. 18.15—Бт. ХIара сурта тIа малх ба. 18.40 — Бт. Тахана Iилма. 19.10 — Бт. Инде искусства мастерий концерт. 19.50—Бт. «Массаза йола оаз» яхача телевизионни дуккха серийни художественни фильма премьера, «Мятеж» яха 4-гIа сери. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — Бт. Хьайна тохкам бе. Кишиневера передача. 22.45 — Бт Волейболах йола дунен халкъашта юкъера турнир. МаIанах. ЦСКА спорта Дворецера передача. Йистеяьлча—кердадараш.

II ПРОГРАММА

18.00—«ТIема оагIонаш» яха документальни фильм. 18.20 — Дунен халкъашта юкъера обозрени (гIалгIай меттала). 18.35 — Саг, общество, закон. 18.55 — Мультфильм. 19.05 — Нохч-ГIалгIайчу гIолла. Информационни программа (эрсийя гIалгIайи меттала). 19.25 — Музыкальни заставка 19.30 — ХIара балха денна — дикала Знак. Ленина цIерагIа йолча Грозненски мехкдаьтта чакхдоаккхача завода коллектив (нохчий меттала). 19.55 — «Знание» яха Iилман-популярни программа.

9 июнь

I ПРОГРАММА

9.00 — Кердадараш. 9.10 — Бт. Iуйранара гимнастика. 9.30 — Бт. Хьайна тохкам бе. Кишиневера передача. 10.45—Бт. «Массаза йола оаз» яха телевизионни дуккха серийни художественни фильм. «Мятеж» яха 4-гIа сери. 14.30—Бт. Наьна школа. 15.00—Бт. Поэзия. Недогонов. 15.30—Бт. Художественни самодеятельноста доакъашхой концерт. 16.00 — Бт. Берашта дола фильм. «Дайна фотографи» яха художественни фильм. 17.15 — 24 сахьат. Информационни выпуск. 17.30 — Юртара горизонташ. 18.00 — Кердадараш. 18.15 — Бт. Оаха дIа а локх иллеш а доах. 18.30 — Бт. «Iаьржа лаьтта доацачара горизонташ» яхача циклацара «Кердадакхар» яхача телевизионни документальни фильма премьера. 19.30—Иванов-Крамской. Концерт. 19.45—Бт. Спортлото тираж. 19.55 — «Массаза йола оаз» яхача телевизионни дуккха серийни художественни фильма премьера. «Кхеран гале чу» яха 5-гIа сери. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — Бт. Российски Федераце Латвийски ССР-а культура денош хьаделар. Съездий Кремлевски Дворецера передача. Йистеяьлча—кердадараш.

II ПРОГРАММА

18.00 — «БоккхагIбараш» яха документальни фильм. 18.20 — Нохч-ГIалгIайчу гIолла. Информационни программа (эрсийя гIалгIайи меттала). 18.40 — Хоамаш, реклама. 18.45 — Коммунисташ хьалхалатт (нохчий меттала). 18.55 — Киножурнал. 19.05 — Социалистически декхараш а уж кхоачаш миштa ду а. Экспериментально-механически завод (гIалгIай меттала). 19.15—ЗIамига бераш, шоана (гIалгIай меттала). 19.25—Мультфильм. 19.35—Атеизма лардаш дешархочоа дIайовзийта. 19.55—«Са а хьа а «Уралмаш» яха документальни фильм.

РАДИО

8 июнь

6.30 — Юртара Iуйре. Керда ялат тIададарга хьеж ялат дIанийду пункташ. 7.20 — «Грозненский рабочий». «Комсомольское племя» газетий обзор. 7.32 — Хоамаш. 8.15 — Передачий программа. 8.25 — Халкъа ашараш (гIалгIай меттала). 8.45 — «Къамей дийей гIулакхаш тарде гIертара идея Iилманна духьала я» яха философски Iилмай кандидата Мустафинова беседа (нохчий меттала). 9.15—Нохч-ГIалгIайчен спортивни вахар. 9.30 — «ХIанзарча ханара къона саг» яха радиовыпуск. 16.00—Политпросвещене сетера итогови занятеш (гIалгIай меттала). 16.15— Кхетамбараша караерзаю недраш. Бурув детта балхаш деча Старогрозненски управленера передача (нохчий меттала). 16.30 — Юртбоахама хьалхалаттараш, шоана дола концерт (нохчий меттала). 18.00 — Керда ховмаш (эрсий, нохчий, гIалгIай меттала).

ХАОТТАМ

Тахан республике гIоллей Грозней хувцалуш морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, малхбузехьара секунде 3 — 7 метр сиха хьекхаш мух а болаш хилей фегара температура республике — 22 — 27 градуси Грозне — 25 — 27 градуси йолаш хилей тарлу.

Кховна хувцалуш морхаш а йолаш, цхьайолча моттигашка кIезиг-кIезига догIа а делхаш, тайп - тайпарча оагIонашкахьара секунде 3 — 7 метр сиха мух а хьекхаш хилей фегара температура бийсана 10—15 градуси дийнахьа — 23 — 28 градуси йолаш хилей тарлу.

МЕТЕОСТАНЦИ.

ТХА АДРЕС: 364051. г. Грозный, Ленина, 9 (3-гIа этаж). Телефонаш: редактора — 3-44-96; редактора зам. — 3-39-11; бехктокхама секретара — 3-34-38; партийни вахарей культурай отделий — 3-61-46; промышленноста отдела —3-42-30; юрта боахама отдела — 3-42-28; письмой отдела — 3-74-68; бухгалтере— 2-54-30; корректорске — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364051. г. Грозный, ул. Ленина, 9 (3-й этаж). Телефоны редактора — 3-44-96; зам. редактора — 3-39-11; ответственного секретаря — 3-34-38; отделов партийной жизни и культуры — 3-61-46; отдела промышленности — 3-42-30; отдела сельского хозяйства — 3-42-28; отдела писем — 3-74-68; бухгалтерии— 2-54-30; корректорской — 2-89-88.

Газет арадувл шинарей, ерей, шоаттей деношка

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске 92. Типография изд-ва «Грозненский рабочий», Маяковского 92.

Заказ № 4273.